

Gündelik Yaşam Coğrafyalarında Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların “Yok-Yeri”: Şanlıurfa Örneğinde Bir İnceleme

“Non-Lieu” of women seasonal agricultural workers in everyday life geographies: A study on the sample of Şanlıurfa

Ayşegül Arslan *a

Makale Bilgisi

Araştırma Makalesi

DOI:

10.33688/aucbd.1257206

Makale Geçmişi:

Geliş: 27.02.2023

Kabul: 18.05.2023

Anahtar Kelimeler:

Toplumsal mekân

Gündelik yaşam

İktidar ilişkileri

Ataerkillik

Mevsimlik tarım işçiliği

Öz

Gündelik yaşam coğrafyalarında gündelik pratikleri ve toplumsal mekânı örgütleyen toplumsal ilişkiler sisteminin sürekliliği içinde kadınlar, farklı mekânsal dokularda benzer gündelik-mekânsal pratiklerini deneyimlemektedir. Toplumsal aktörlerin etkileşimleri gündelik-mekânsal pratikler aracılığıyla zamana ve mekâna için dinamiklere göre farklılaşır ya da aynılaşır. Bu çalışmada mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik-mekânsal pratiklerini, sürekli olarak ikamet ettikleri kentsel mekân ile çalışma alanları olan tarladaki iktidar ilişkileri bağlamında nasıl ve ne şekillerde deneyimlediklerini incelenmektedir. Bu analiz için Lefebvre'nin toplumsal mekân ile gündelik yaşam eleştirisine odaklanan teorisi ve Bourdieu'nün toplumsal aktörlerin pratiklerini toplumsal uzam içindeki konumları üzerinden değerlendiren sermaye, alan ve habitus kavramlarından yararlanılmıştır. Bu amaçla, Şanlıurfa kent merkezinde ağırlıklı olarak mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı üç mahallede mevsimlik tarım işçisi kadınlarla yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılarak saha araştırması yapılmış, elde edilen bulgular nitel olarak analiz edilmiştir.

Article Info

Research Article

DOI:

10.33688/aucbd.1257206

Article History:

Received: 27.02.2023

Accepted: 18.05.2023

Keywords:

Space

Everyday life

Power relations

Patriarchy

Seasonal agricultural workers

Abstract

Everyday life practices are also experienced depending on the spatial continuity of the social relations system in this area. This continuity relationship causes social actors to experience similar daily life practices at different times and in different spatial textures. In the continuity of the social relations system that organizes daily practices and social space in everyday life geographies, women experience similar daily-spatial practices in different spatial textures. Therefore, the interactions of social actors differ or become the same according to the dynamics inherent in time and space. In this research, it is examined how and in what ways seasonal agricultural workers women experience their daily-spatial practices in the context of the urban space where they constantly reside and the power relations in the field, which is their working area. To analyze this framework, Lefebvre's theory focusing on the criticism of social space and everyday life, and Bourdieu's concepts of capital, field and habitus, which evaluate the practices of social actors through their positions in social space, were used. For this purpose, field research was conducted using semi-structured and in-depth interview techniques with seasonal agricultural workers in three neighbourhoods in the city centre of Şanlıurfa, where seasonal agricultural workers live, and the findings were analyzed qualitatively.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: aysegullarslan@gmail.com

^a Fırat Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı, Siyasi Coğrafya Bilim Dalı, 100/2000 YÖK Öncelikli Alan Doktora Bursiyeri, Elazığ/Türkiye, <http://orcid.org/0000-0001-7985-9587>.

1. Giriş

Toplumsal aktörlerin gündelik-mekânsal deneyimleri, bir bütün olarak toplumsal yaşamın üretimini sağlayan iktidar ilişkilerinin etkisiyle hem yeniden üretilmekte hem de denetlenmektedir. Mekânın toplumsal ilişkilerin bir ürünü olması, toplumsal aktörlerin gündelik yaşamdaki maddi ve maddi olmayan mekânsal pratiklerini doğrudan ve dolaylı olarak yapılandırır. Dolayısıyla gündelik yaşam ilişkilerine toplumsal konumları üzerinden dâhil olan bütün toplumsal aktörlerin mekânı nasıl ve ne şekillerde kullanacakları büyük oranda kurguludur. Bu kurguyu büyük ölçüde toplumsal aktörlerin gündelik yaşam ile mekândaki toplumsal konumları içinde birbirleriyle olan etkileşimleri belirlemektedir.

Gündelik yaşam ilişkilerinin sürdüğü mekânsal yapılar, toplumsal grupların hem dünyayı temsil etme biçimlerini hem de kendilerini bu temsile göre düzenleyerek yeniden yapılandırmalarını sağlamaktadır. Bu bakımdan ‘her şeyin bir zamanı ve mekânı olduğu’ iddiası da zamanlara ve mekânlara toplumsal anlamlar yükleyerek toplumsal ilişkileri yansıtan bir reçeteye dönüşür (Bourdieu, 1977’den aktaran Harvey, 2014: 242). Böylece gündelik pratikler ile gündelik deneyimler, toplumsal ilişkiler sistemi içinde ‘zaman ve mekân’¹ tarafından yapılandırılmaktadır. Gündelik-mekânsal pratiklerin toplumsal yaşamdaki etkileri ancak içinde oluştukları iktidar ilişkileri üzerinden görülür. Kapitalist toplumsal ilişkiler gündelik-mekânsal pratiklere toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin hiyerarşik yapısına dayalı anlamlar yükler.

Kadınların gündelik-mekânsal deneyimleri toplumsal hiyerarşiyi şekillendiren ataerkil iktidar ilişkilerinin eşitsiz yapısında gerçekleşmektedir. Lefebvre (2015a; 2015b) modern toplumlara yönelik yaptığı gündelik yaşam eleştirisinde, kadınların ataerkil kapitalist ilişkilerin ağırlığını gündelik yaşamdaki üretim ve emek gücünün yeniden üretim alanlarındaki ilişkiler sistemi üzerinden deneyimlediklerini belirtmektedir. Kadınların toplumsal yaşamdaki egemen ilişkilerin “bir günlük yansıması” olan gündelik yaşamda edindikleri/yaşadıkları deneyimler ve pratikler ataerkil kapitalist toplumsal ilişkiler sistemi içinde onların üretim ve yeniden üretim süreçlerinin sürekliliğini sağlamaya yönelik ‘sorumlulukları ve zorunlulukları’ üzerinden gerçekleşir. Her ne kadar bu süreklilik ilişkisi farklı mekânsal dokularda gerçekleşse de benzer toplumsal örgütlenme süreçlerinden geçen mekânsal dokularda, kadınların gündelik-mekânsal pratikleri benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede, Türkiye’deki mevsimlik tarım işçisi kadınların üretim ve yeniden üretim alanlarındaki deneyimleri ve pratiklerinde kurucu bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye tarımında kadın emeği, hem pre-kapitalist üretim ve yeniden üretim ilişkilerinde yaygın olarak kullanılmış; hem de tarımsal kapitalizmin gelişmesi ve yaygınlaşması süreçlerinde (kısaca kırsal dönüşüm) kullanılmaktadır. Ataerkil toplumsal cinsiyet kalıpları içinde (ücretsiz aile işçisi olarak) gelişen pre-kapitalist tarımsal üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin tarımsal kapitalizme eklenme süreçlerinde kadın emeğinin konumu ‘arz ve talep yönlü’ birtakım değişimler geçirmektedir. Arz yönlü değişimler, özellikle az topraklı ve topraksız köylülerin kırsal dönüşüm süreciyle toprağa bağlı geleneksel üretim ve yeniden üretim ilişkilerinden (ortakçılık, yarıcılık, kiracılık vb.) kopa(rı)rak mülksüzleş(tiril)melerini tetiklemiştir. Bu eğilimlere bağlı olarak kırdan koparak kente tutunmaya çalışan bu kitleler, özellikle mevsimlik tarım işlerinde yeniden işçileş(tiril)mektedir (Arslan ve Şengül,

2021). Kentsel yaşama ve kentsel işgücü piyasasına eklenemeyen ‘ne köylü ne de kentli kitleler’, daha önceden içinde buldukları pre-kapitalist toplumsal yapıyı (sınıfsal ve kültürel) kente taşıyarak yeniden üretmektedir. Dolayısıyla pre-kapitalist ataerkil üretim ve yeniden üretim ilişkileri, tarımsal kapitalizme uygun olarak evrilse de kadınların tarımsal emeği, hane içi emeğin uzantısı olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel ataerkil toplumsal cinsiyet düzenine bağlı olarak kadın emeğinin ‘emek yoğun, ucuz, kontrol edilebilir ve görünmez niteliği’ kapitalist tarımsal sermayenin bu emeğe talebini arttırmaktadır. Bu açıdan Türkiye tarımında kırsal dönüşümle ‘tarımın kadınsallaşması’ söz konusudur. “Tarımın feminizasyonu” (Abdelali-Martini vd., 2010; Lastarria-Cornhiel, 2006) olarak da adlandırılan bu süreçte kadınlar, hem ücretsiz aile işçisi olarak hem de ücretli tarım işçisi olarak yer almaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam coğrafyalarında bir eyleyici olarak konumları üretim ve yeniden üretim alanlarındaki pratikler üzerinden yapılandırılmıştır. Bu bağlamda mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam deneyimleri üretim alanlarını düzenleyen kapitalist üretim ilişkileri ile yeniden üretim alanı olan hane içindeki belirleyen ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerinin uzlaşısına bağlıdır.

Gündelik yaşam coğrafyalarında toplumsal üretim ve yeniden üretim süreçleri homojen bir yapıda değildir ve gündelik-mekânsal pratikler aracılığıyla iktidar ilişkilerinin mekânsal üretim (yeniden) süreçlerine bağlıdır². Böylece gündelik yaşamın her coğrafyasındaki her deneyim ve pratik, farklı iktidar ilişkilerinin toplumsal ve mekânsal kurgusuna dair ipuçları taşımaktadır. Bourdieu’nün (2006; 2016) vurguladığı gibi toplumsal bir uzam olan alanda, toplumsal sınıf ile toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalı farklılıklara ya da aynılıklara dayanan sermayenin (iktisadi, kültürel, sosyal ve simgesel sermaye) hacmi ve yapısı, gündelik yaşam ilişkilerinde toplumsal olarak inşa edilen yatınlıkları (habitus) farklılaştırır ya da aynılaştırır. Gündelik-mekânsal ilişkilerin karşılıklı etkileşime sahip habitus, tarihsel ve toplumsal nitelikte olan kurucu ilişkilerine bağlıdır. Gündelik yaşam deneyimlerini hane içindeki ve tarladaki üretim ve yeniden üretim faaliyetleri üzerinden benzeştiren yapı, ataerkil kapitalist toplumsal ilişkiler sisteminin bütünlüğünün mekânsal sürekliliği içinde gerçekleşmektedir. Gündelik yaşam coğrafyalarının bu yapısının ‘bir gün içinde farkında olunmadan yaşanması ve sorgulanmaması’ iktidar ilişkilerinin mekânsal sürekliliğini sağlamanın yoludur. Bu bağlamlardan hareketle bu araştırma iki ana hipoteze dayanmaktadır:

(1) Farklı mekânsal dokularda benzer toplumsal ilişkiler sistemi tarafından üretilen gündelik yaşam ilişkileri arasında bir süreklilik ilişkisi bulunmaktadır.

(2) Ataerkil kapitalist ilişkiler rejimindeki konumları, kadınların gündelik-mekânsal pratiklerini düzenler.

Yukarıda özetlendiği gibi bu araştırmanın dayandığı teorik iddialar, Şanlıurfa’da kentsel çeperde bulunan ve sakinlerinin yoğunlukla tarım işçiliği yaptığı üç mahallede yapılan saha araştırmasıyla incelenmiştir: Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahalleleri... Araştırma sahası olarak bu mahallelerin seçilmesinde Şanlıurfa’nın kırsal dönüşüm sürecini kendi iç dinamikleriyle özgün şekilde deneyimlemesi ve Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği emek havuzunu dolduran kentlerin başında yer alması etkilidir. Üstelik Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahalleleri geleneksel üretim ve

yeniden üretim ilişkilerinde çözülme ve yeniden yapılanma sürecinin gerçekleştiği kırsal dönüşüm etkisiyle kırdan mülksüzleş(tiril)erek koparak kent çeperine yığılan kentleşme oranları oldukça düşük, sosyo-ekonomik dinamikleri kırdan kente taşıyarak yeniden üreten yoksul toplumsal kesimlerin yaşadıkları mahallelerdir. Her üç mahallede de mevsimlik tarım işçiliği, geniş yapılı ailelerin kentsel yoksulluğa karşı geliştirdikleri en temel geçim stratejisidir. Mevsimlik tarım işçiliğinin enformel ve hane içi emeğin bir uzantısı olması sonucunda kadın emeği yoğun olarak kullanılmaktadır.

Saha araştırmasının yapıldığı her üç mahallede mevsimlik tarım işçiliğinde kadın emeğinin yaygın olarak kullanılması, bu mahallelerde yaşayan kadınların gündelik yaşam ilişkileri üzerinde 'sıradanlaşan' ataeril kapitalist iktidar ilişkilerinin mekânsal sürekliliğine bağlı olarak gelişmektedir. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçisi kadınların hem hane içindeki hem de tarladaki gündelik yaşam deneyimleri, ataeril yeniden üretim ilişkileri ile kapitalist tarımsal üretim ilişkilerinin pazarlığı altında gerçekleşmektedir. Bu araştırma, mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam deneyimleri üzerinden sıradanlaşan ataeril kapitalist iktidar ilişkilerinin hane içindeki ve tarladaki mekânsal sürekliliğini nasıl ve ne şekillerde yeniden üretildiğine odaklanmaktadır.

2. Farklı Mekânsal Dokularda Gündelik Yaşam İlişkilerinin Sürekliliği Üzerine Teorik Bir Tartışma

Geçmiş, şimdi ve gelecek zamanın izlerini taşıyarak toplumsal yapıyı yansıtan gündelik yaşam coğrafyaları, toplumsal mekânı ve zamanı yapılandırılan toplumsal ilişkiler sisteminin gündelik pratikler ve deneyimler üzerinden birbirine bağlandığı yerlerdir (Lefebvre, 2016a; Pred, 1984; Sack, 1997). Kendisini gündelik-mekânsal pratikler içine koyan ve edimsel bir nitelik taşıyan *toplumsal bir ürün olan mekân*³ toplumsal aktörlerin eylemlerinden etkilenen ve onları etkileyen toplumsallığın gündelik yaşam içinde olduğu bir alandır (Harvey, 2016a; Lefebvre, 2016b; Lefebvre, 2017). Bu bakımdan toplumsal mekân ile gündelik yaşamı birbirlerini karşılıklı olarak biçimlendiren aynı zamanda da kendilerine içkin yapılarda olduğunu kavramak gerekir.

Mekânın homojen olmayan yapısı, egemen üretim tarzı içinde kendine özgü bir gerçeklik edinmesine bağlıdır. Bu homojen yapı, tahakküm ilişkilerinin üretim ve yeniden üretim süreçlerinde eşitsiz bir şekilde üretilmesine yol açar. Dolayısıyla iktidar ilişkileri *algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekânlarda* süregiden gündelik yaşam ilişkileri çeşitli biçimlerde *homojenleşir, parçalanır ve hiyerarşikleşir* (Lefebvre, 2015c: 92-95; Lefebvre, 2016b: 26-27). Lefebvre (2016a), bu yapıda gündelik-mekânsal pratiklerin nasıl deneyimlendiğini açıklamak için de *üçlü şema (spatial triad)* sunar. Bu *üçlü şema* gündelik yaşamın sürekliliğine dayalı bir yapı olarak inşa edilen *mekânsal pratik (algılanan), mekân temsilleri (tasarlanan) ve temsil mekânları (yaşanan)*dır. Bu üçlü şema, toplumsal ilişkiler sisteminin hem toplumsal mekânı hem de bu mekânın gündelik deneyimler üzerinden (yeniden) üretimini sağlamaktadır. *Algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân*, gündelik-toplumsal yaşamın toplumsal ilişkiler bağlamında mekânsal olarak inşa edilme süreçlerini gösterir. Bu şemadan yola çıkarak bir bütün olarak toplumsal ilişkiler sisteminin bir günlük yansıması olan gündelik yaşamda edinilen/deneyimlenen pratikleri, gerçekleştikleri mekâna ve zamana içkin olarak benzeşmekte ve/veya farklılaşmaktadır.

Gündelik yaşam coğrafyalarını yapılandıran toplumsal ilişkiler sistemini belirli bir bütünlük içinde ele almanın yolu, gündelik yaşam ile mekân ilişkisinin sabit ve pasif yapıda olmadığını kavramaktan geçer. Mekânsal dokuların toplumsal yapılanması, üretim ve yeniden üretim süreçlerini sağlayan öğelerin bir araya gelişine bağlıdır. Bu bağlamda gündelik yaşam ile mekân ilişkiselliğinin ortak paydası her ikisinin de belirli bir toplumsal pratiğe işaret etmesidir. Mekânsal dokular, hem toplumsal yapıyı (yeniden) üreten toplumsal ilişkilerin taşıyıcısıdır hem de bu yapı üzerinde birtakım coğrafi etkilerde bulunan mekanizmaların sahibidir. Dolayısıyla gündelik yaşam ilişkilerinin mekânsal sürekliliğini coğrafi farklılıklar temeline oturan toplumsal farklılıklar üzerinden analiz etmek gereklidir. Yani, farklı mekânsal dokular arasında toplumsal yaşamın benzerliklerinin ve farklılıklarının dayanağı, iktidar ilişkilerinin gündelik-mekânsal pratikler üzerindeki sürekliliğine bağlıdır.

Toplumsal ilişkiler sisteminin *homojenleştirilmiş, parçalanmış ve hiyerarşikleştirilmiş* mekânsal yapısına ancak gündelik yaşam gizlendiğinde katlanılabilir çünkü gündelik yaşamın muğlaklığı ve sıradanlığı toplumsal ilişkiler sisteminin işleyişini adeta maskeler (Lefebvre, 2015c: 72). Böylece *algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân* içine yerleşen ataerkil kapitalist ilişkiler, kadınların gündelik yaşam pratiklerinin mekânsal sürekliliği içinde gizlenerek kendini (yeniden) yapılandırır. Gündelik yaşam ilişkileri farklı mekânsal dokularda üretim ilişkileri ve yeniden-üretim ilişkileri bağlamında *homojenleştirilmiş, parçalanmış ve hiyerarşikleştirilmiş bir şemaya* uygun şekilde belirli süreklilik ilişkisi aracılığıyla (yeniden) üretilir. Bu ilişki içinde ataerkil kapitalist toplumsal ilişkilerin sınırlarını belirleyen tek bir mekânsal doku yoktur. Başka bir deyişle ataerkil kapitalist ilişkiler içinde gündelik yaşam pratiklerine ilişkin deneyimler, belirli bir süreklilik ilişkisi içinde farklı mekânsal yapıların içine yerleşerek benzer şekillerde yeniden üretilir.

Bourdieu'nün (2006; 2017) *habitus, sermaye ve alan* kavramsal seti üzerinden ataerkil kapitalist ilişkilerin farklı mekânsal dokulardaki gündelik yaşam pratikleri üzerinden sürekliliğini değerlendirmek mümkündür. Farklı *alanlarda* toplumsal aktörlerin taşıdıkları *sermaye türleri* (toplumsal, kültürel, ekonomik ve simgesel) onların *yatkınlıklarını* (habitus) belirlemektedir. Böylece *alanın* gündelik ve toplumsal işleyişini düzenleyen kurallarla toplumsal aktörlerin üzerinde iktidar ilişkilerinin sürekliliği sağlanmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2016). Bu yaklaşım bizlere gündelik yaşamda toplumsal aktörlerin konumunun *alan* yapısını oluşturan sermaye türlerini belirlediği *yatkınlıklarla* bağlantısını gösterir. Toplumsallaşmış öznellik olan *habitus*, gündelik yaşamda eyleyicilerin tüm pratiklerinin ve deneyimlerinin toplumsallığını vurgulamaktadır. *Alan, sermaye türlerinin* hem gömülü olduğu hem de dağıldığı toplumsallaşmış öznellik olan *habitusları* yapılandırır. Daha basit bir ifadeyle *alana* dağılmış *sermaye türleri habitusu* yapılandırır. Bu süreç, bir bakıma *alan* ile *habitus* arasındaki bir koşullanma ilişkisinin sonucudur (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 111-118). Dolayısıyla gündelik yaşam pratikleri, toplumsal yaşamdaki iktidar ilişkilerinin içsel düzenliliklerinin somutlaştığı hatta bedenselleştirdiği *habitusların* bir ürünüdür.

Bir günün hikâyesi olan gündelik yaşam ilişkileri, her birey ve her toplum için gereklilik olsa da içeriği ve kapsamı bakımından her toplum ve her birey için aynı değildir. Yani, gündelik yaşam pratikleri zamanın ve mekânın ilişkisi bağlamında iktidar ilişkilerinin eşitsiz yapısının toplumsal dışavurumudur (Gardiner, 2016: 112-113; Lefebvre, 2016a; 2015: 37). Bu açıdan iktidar ilişkileri sadece toplumsal aktörlerin gündelik yaşamdaki ve mekândaki varlıklarını etkilemez. Aynı zamanda toplumsal

aktörleri bu ilişkiler üzerinden ayıran ve ayrıştıran dinamikleri de gündelik-mekânsal pratikler üzerinden açığa çıkarır. Dolayısıyla kadınların gündelik yaşamdaki toplumsal konumları, Bourdieu ve Wacquant'ın (2016: 132) şu tespitini yeniden hatırlatır: “Toplumsal düzenin yeniden üretimi mekanik bir üretim sürecinin mekanik bir ürünü değildir. Toplumsal düzenin yeniden üretimi ancak eyleyicilerin pratikleri ve stratejilerine bağlıdır”. Başka bir ifadeyle eyleyicilerin pratikleri ve deneyimleri de gündelik yaşamda toplumsal ilişkiler sisteminin mekânsal sürekliliğine bağlıdır. Bu süreklilik ilişkisinin farklı mekânsal dokulara nüfuzu da kadınların gündelik yaşamdaki pratiklerini ve deneyimleri üzerinden kendisini yeniden yapılandırmaktadır.

Bir coğrafyası olması bakımından ataerkil kapitalist ilişkilerin farklı mekânsal dokulardaki (hane içi ve tarla) süreklilik eğilimi, mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik-mekânsal deneyimlerinin bu mekânsal dokularda benzeşmesine neden olmaktadır. Her ne kadar farklı mekânsal dokulara sahip olsalar da hane içinin ve tarlanın cinsiyetçi yapısı özellikle kamusal alan-özel alan, iç-dış, üretim alanı-yeniden üretim alanları olarak deneyimlenen gündelik yaşam ilişkilerinde inşa edilmektedir. Kadınların gündelik yaşam ilişkilerinde deneyimledikleri pratikler, (aralarında diyalektik bir ilişki bulunan) kapitalist ilişkiler ile ataerkil ilişkilerin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Ataerkil ilişkiler sistemi, cinsiyet kimlikleri üzerinden kadınlar ile erkekler arasında yaşam boyunca eşitsiz dinamikler üretirken, kapitalist toplumsal ilişkiler ise sermaye birikimi adına bu eşitsizlikleri de kapsayarak kadın emeğinin hem üretim hem de yeniden üretim alanlarında kontrolüne ve sömürülmesine neden olmaktadır (Aksu-Kocatürk, 2020: 716; McDowell, 1991). Kadınların gündelik yaşam coğrafyalarındaki her pratiğin ve her deneyimin çerçevesi, ataerkil kapitalist iktidar ilişkileri sisteminin sürekliliği mekânları bu bağlamda (yeniden) üretmesine bağlıdır. Bu bakış açısı bizlere farklı mekânsal dokularda⁴ kendine özgü gerçeklik edinen gündelik yani toplumsal yeniden üretim süreçlerini ilgilendiren pratiklerin “süreklilik ilişkisi” üzerinden nasıl ve ne şekillerde üretildiğini göstermektedir.

Gündelik yaşam coğrafyalarında mevsimlik tarım işçisi kadınların pratikleri/edimleri ve deneyimleri, süreklilik ilişkisi içinde kırdan kente taşınarak (yeniden üretilen) benzer iktidar ilişkileri bağlamında deneyimlenmektedir. Bu süreçte ataerkil kapitalist iktidar ilişkilerinin kentteki mekânsal yapılanması hem kadın emeğinin görünmezliğini hem de kadınların mekânsal hareketliliği üzerinde kontrol mekanizmalarını geliştirmekte ve pekiştirmektedir. Kırdan kente taşınarak yeniden üretilen bu iktidar ilişkileri, mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam ilişkilerinin farklı mekânsal dokularda benzer iktidar ilişkileri tarafından şekillendiğini gösterir. Dolayısıyla gündelik yaşam ilişkileri her ne kadar farklı mekânsal dokularda gerçekleşse de süreklilik ilişkisi üzerinden toplumsal aktörlerin ya da eyleyicilerin gündelik-mekânsal pratiklerini ve deneyimlerini büyük ölçüde yapılandırır. Böylece Lefebvre'in (2016b: 245) de vurguladığı üzere mekânın toplumsal kontrolü, gündelik hayatın teklifsizliğini reddetmeyen bir biçimde mekânı kullananların üzerine çöker.

3. Saha Araştırması Hakkında

Saha araştırmasının yapıldığı Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahalleleri⁵, ağırlıklı olarak kırdan kente göç eden kırsal dönüşüm öncesinde az topraklı ve topraksız köylülerin yerleşmeleri sonucunda kurulmuştur. Bu mahallelerin temel geçim stratejileri, yöre içinde ve yöre dışında gezici veya geçici mevsimlik tarım işçiliğidir. Mevsimlik tarım işçiliği örüntülerinde emek-yoğun olarak kullanılan kadın emeği, bu süreçte hane içi emeğin uzantısı olarak ücretsiz aile işçisi statüsündedir. Saha araştırması kapsamında toplam 57 kişi ile (42'si yarı yapılandırılmış ve 15'i derinlemesine görüşme teknikleri kullanılarak) görüşülmüştür.

Saha araştırmasında mevsimlik tarım işçisi kadınların hane içindeki gündelik yaşam deneyimlerini analiz etmek için yarı yapılandırılmış görüşmeler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, genelde mahallelerin yarı-kamusal⁶ ve kamusal mekânlarında; derinlemesine görüşmeler ise kaynak kişilerin hanelerinde yapılmıştır. İki aşamada gerçekleştirilen saha araştırmasının ilk aşamasında mahallelere yönelik ön bilgiler anahtar kişi (key person) olan mahalle muhtarlarından ve mahallelerde uzun yıllardır yaşayan kişilerden elde edilmiştir. İkinci aşamada ise kaynak kişilere anahtar kişilerden yola çıkarak kartopu nitel araştırma örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Saha araştırmasında ulaşılan kaynak kişilerin de birincil ilişki ağlarına dayanan aracılıklarıyla diğer kişilere ulaşılarak bir ağ oluşturulmuştur. Mevsimlik tarım işçisi kadınların tarladaki gündelik yaşam ilişkilerinin analizi için elde edilen bulgular, hem mevsimlik tarım işçisi kadınlarla yapılan görüşmelerdeki gündelik yaşam anlatılarından hem de ikincil verilere dayanılarak elde edilmiştir⁷. Saha araştırmasının Hayati Harrani Mahallesi ve Osmanlı Mahallesi ayağı, mahalle dışına (yöre dışı) yapılan gezici ve geçici mevsimlik tarım işçiliği hareketliliğinin yoğunlaştığı tarihlerde gerçekleştirilmiştir. Sırrın Mahallesi'ndeki saha araştırması ise hem mahalle dışı gezici ve geçici mevsimlik tarım işçiliği hareketliliğinin yoğunlaştığı hem de mahallenin yarı-kamusal ve kamusal mekânlarında emek yoğun olarak isot toplama, temizleme, kurutma ve öğütme işlemlerinin yapıldığı dönemde yapılmıştır⁸.

Hayati Harrani ve Osmanlı mahalleleri merkez ilçe Eyyübiye'ye bağlıdır. Bu mahalleler, kentin güneydoğu çeperinde konumlanmıştır. Her iki mahalle de geleneksel üretim ve emek ilişkilerinin çözülmesiyle Güneydoğulu az topraklı ve topraksız küçük köylülerin kırdan koparak kente yöneldikleri 1980'li yıllarda kurulan gecekondu alanlarıdır. Hayati Harrani Mahallesi ve Osmanlı Mahallesi sakinleri ağırlıklı olarak Şanlıurfa kırsalından (özellikle Akçakale, Harran ve Siverek) göç edenlerden oluşmaktadır. Saha araştırmasında kırdan mülksüzleş(tiril)erek kopa(rıla)n ve kentlere göç ederek yeniden işçileş(tiril)en⁹ bu yoksul kitlelerin deneyimleri için birinci ve ikinci kuşaktaki kişilerle görüşülmüştür. Kırsal toplumsal yapının kente taşınarak yeniden üretildiğinin gözlemlendiği bu mahallelerdeki gündelik-mekânsal pratikler birincil ilişki ağlarına (aşiret, akrabalık, aynı etnik köken) dayalıdır. Kentsel yaşama uyum kapasiteleri oldukça düşük olan bu mahallelerdeki gündelik yaşam ilişkileri kırdan kente göçten önceki gündelik yaşam ilişkilerine benzemektedir. Bu bağlamda bu mahallelerde yaşayan kadınların gündelik-mekânsal hareketliliklerinin sınırlı, kentsel yaşama uyum kapasitelerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Hayati Harrani Mahallesi ve Osmanlı Mahallesi'ne kırdan göçerek yerleşenlerin büyük bölümü geçmişte ortakçılık yapmıştır¹⁰. Kırsal dönüşümle topraktan koparak kente yönelen bu kitleler, kentsel işgücü piyasasına eklenememişlerdir. Bu nedenle geniş

yapılı bu ailelerin kentsel yoksullukla mücadele etme stratejilerinin başında yöre dışı ve yöre içinde mevsimlik tarım işçiliği gelmektedir.

1960'lı yıllardan önce köy statüsünde olan, kırdan koparak kente akan yoksul köylülerin yığıldığı Sırrın Mahallesi'nde de en temel geçim stratejisi mevsimlik tarım işçiliğidir. Bu mahallede mevsimlik tarım işçiliği yapmanın yolu hem yöre içinde hem yöre dışında yapılan gezici ve geçici tarımsal işlerde çalışmaktan hem de mahalledeki kamusal ve yarı-kamusal mekânlarda yapılan isot üretiminin çeşitli aşamalarında yer almaktan geçmektedir. Bu açıdan diğer iki mahalleye kıyasla Sırrın Mahallesi'ndeki yoksul ailelerin tarım işçiliğiyle geçinme olanakları daha çeşitlidir. Bu çeşitliliğin gündelik-mekânsal pratikler üzerindeki etkisini inceleyebilmek için hem yöre dışında ve yöre içinde tarım işçiliği yapan kadınlarla hem de mahallenin kamusal ve yarı-kamusal mekânlarında tarım işçisi olarak çalışan kadınlarla görüşülmüştür. Sırrın Mahallesi'ndeki tarım işçiliği örüntülerinin çeşitli olması ve bu süreçlerde yarı-kamusal ve kamusal mekânların kullanılması kadınların gündelik-mekânsal pratiklerinin diğer iki mahalleye kıyasla 'esnek bir yapıda' deneyimlenmektedir. Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerine kıyasla görece daha çeşitli etnik ve mezhep kimliklerin yaşadığı toplumsal yapıya sahip olan Sırrın Mahallesi'nde özellikle mahalle içindeki tarımsal üretime farklı sınıfsal konumlardaki kadınlar dâhil olmaktadır. Sırrın Mahallesi'ndeki tarım işçiliği başta yoksul ailelerin temel geçim stratejisi olsa da orta gelirli aileler için de ek gelir kapısıdır. Bu ek gelir kapısında da yoğun olarak kadınlar çalışmaktadır. Sırrın Mahallesi'ndeki kadınlar hane içindeki yeniden üretim faaliyetlerini yönelik sorumluluklarını 'aksatmadan' hanelerinin kapı önlerindeki ya da mahalleye yakın tarlalardaki tarımsal üretim ilişkilerine katılmaktadır.

Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerinde yaşayan kadınların gündelik-mekânsal pratikleri yılın belli dönemlerinde yoğunlaşan tarımsal işgücü hareketliliği içinde üretim ve yeniden üretim alanların kesin olarak ayrılmadığı hatta iç içe geçtiği geçici yerleşim mekânları olan tarlalar ile sürekli yerleşim alanları olan kentler arasında dokunmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınların farklı mekânsal dokulardaki gündelik yaşam pratikleri içinde süregiden ataerkil kapitalist ilişkiler benzer habitus mekanizmaları¹¹ (yatkinlik sistemleri) oluşturur. Bu habituslarda iktidar ilişkileri ile gündelik yaşam pratikleri arasında bir döngü kurularak kadınların toplumsal konumları keskin niteliklerle donanmaktadır. Gündelik yaşam coğrafyalarında zamana ve mekâna içkin olan iktidar ilişkileri kendini gündelik olanın adeta sıradan ve alışılan yapısının bir parçası olarak dayatır. Böylece kadınların gündelik yaşamdaki davranış kalıpları, eylemleri ve mekânsal hareketliliklerinin derinliklerine işleyen iktidar ilişkileri tarafından yönlendirilmektedir.

Geniş ve geleneksel yapılı ailelerin temel geçinme stratejisi olan mevsimlik tarım işçiliğinde kadın emeği yoğun olarak kullanılmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar ucuz, kontrol edilebilir ve emek yoğun biçimde 'ücretsiz işçi' kategorisinde hem hane içinde hem de hane dışı tarımsal işlerde çalışmaktadır. Böylece ataerkil kapitalist ilişkiler sisteminin sürekliliği farklı mekânsal dokulardaki kentte ve tarladaki benzer gündelik-mekânsal pratikler üzerinden yeniden ve yeniden üretilmekte, gündelik-mekânsal ilişkilerde kadın emeğinin görünmez niteliği pekişmektedir. Tarımda kadın işgücünü pekiştiren iki önemli etken vardır: İlki, ataerkil denetim mekanizmaları nedeniyle kadınların kentteki mekânsal hareketliliklerinin sınırlı oluşudur. İkincisi de bu ataerkil denetim mekanizmaları ile kapitalist tarımsal üretim ve emek ilişkilerinin uzlaşısıyla kadın işgücünün görünmezliği giderek artar (Çınar,

2016: 191). Her ne kadar kapitalizmin yaygınlaşmasıyla gündelik yaşam ilişkilerinde üretim ve yeniden üretim faaliyetleri ayrılrsa da bu ayrım tarımda çalışan kadınların gündelik yaşam ilişkilerinde görülmemektedir.

Mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam ilişkileri üretim ve yeniden üretim faaliyetleri hane içi ve hane dışı ayrımı olmayan bir yapı içinde süregitmektedir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların hem üretim hem de yeniden üretim alanlarındaki sosyo-ekonomik konumları Bourdieu'nün (2006; 2017) vurguladığı gibi toplumsal uzam olan alanda sahip oldukları sermaye türlerinin yapısının niteliğine ve niceliğine bağlıdır. Saha araştırmasının yapıldığı her üç mahallede de mevsimlik tarım işçisi kadınların emekleri kendi rızaları dışında bir değer biçilerek alınır ve satılır. Mevsimlik tarım işçisi kadınların tarımsal üretimde yer alma süreçleri ile bu süreçlerdeki karar alma mekanizmalarındaki konumları çoğunlukla ailedeki erkek üyeler tarafından belirlenir. Buna karşın tarımsal üretimin çeşitli basamaklarında yer alan kadınların kentsel mekânda tarım işçiliği dışındaki diğer istihdam alanlarına katılma olasılıkları oldukça düşüktür. Ailenin bir çalışma birimi olduğu mevsimlik tarım işçiliğinde buna alternatif olan tarım dışı iş olanakları ataerkil denetim mekanizmalarının işlemesi önünde bir engel olarak görülür.

Hane içinde kadın emeğinin aileleri tarafından yoğun ve yaygın olarak kullanılmasında aile fertlerinin kentsel işgücü piyasasına eklemlenememesi sonucunda ortaya çıkan kronik işsizlik ve bunun sonucunda ortaya çıkan kronik yoksulluk etkilidir. Kronik hatta yapısal olarak yoksul olan ailelerde kadınların istihdama katılımı doğal, otomatik bir süreç olarak gerçekleşmektedir (Çınar, 2021). Hane halkının etkinlikleri toplumsal altyapılarına bağlıdır. Bu toplumsal altyapılar da emek gücünün yeniden üretimine, sermayenin ve gelirlerin dolaşımından etkilenen emek piyasalarına göre şekillenir (Harvey, 2016b: 338). Bu emek piyasalarının mekânsal kurgusu da hane halkının emek gücünün niteliğine, değerine ve karakterine dayalıdır. Bu bağlamda mevsimlik tarım işçiliğinde kadın emeği hem ataerkil geniş aile yapılarının yoksullukla mücadele etmesi hem de kapitalist tarımsal yapılarının ucuz ve kontrol edilebilir emek talebi için adeta ipotek edilen emektir. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçisi kadınların kentsel mekânda ve tarladaki gündelik yaşam ilişkileri, gündelik yaşamın ve mekânın ataerkil kapitalist ilişkilerin sürekliliği içinde üretilen homojen, parçalı ve hiyerarşik yapısında deneyimlenir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların üretim ve yeniden üretim alanlarındaki gündelik-mekânsal pratikleri, ataerkil kapitalist toplumsal yapıların birbiri içine geçtiği süreklilik ilişkisi içinde deneyimlenmektedir. Bu süreklilik ilişkisinin farklı mekânsal dokulardaki gündelik-mekânsal pratikler içinde kurgulanması, mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam içindeki toplumsal konumlarının benzer süreçlerle içselleş(tiril)mesine neden olarak adeta doxa etkisi yaratmaktadır.

4. Bulgular ve Tartışma: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Hane İçindeki ve Tarladaki Gündelik Yaşam Deneyimlerinin Analizi

Saha araştırmasının yapıldığı Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerindeki kadınların gündelik yaşam coğrafyalarındaki toplumsal konumları, ataerkil kapitalist toplumsal ilişkiler sisteminin pazarlığıyla belirlenmektedir. Kent çeperinde yer alan bu mahallelerde yaşayan kadınların bu farklı mekânsal dokulardaki benzer toplumsal konumları, kırdan kente taşınan yoksulluk (toplumsal sınıf ilişkileri) ile ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerine bağlı olarak üretilir. Bu yapıda mevsimlik tarım işçisi

kadınların, gündelik yaşamdaki pratikleri ve deneyimleri kes(k)in bir yapıda tanımlanmıştır. Şanlıurfa kent çeperinde kırdan kente göç sonucunda oluşan bu mahallelerde, kadınların gündelik yaşam deneyimlerinin ve tarımsal işgücü piyasalarında mevsimlik tarım işçisi olarak yer alma süreçleri hane içindeki ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileri ve tarladaki ataerkil kapitalist üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin uzlaşısına bağlıdır.

Her üç mahalledeki kadınlar, gündelik yaşam pratiklerini hane içinde ve tarlada yaptıkları mevsimlik tarım işçiliğinde ataerkil kapitalist toplumsal ilişkilerin sürekliliğine bağlı olarak deneyimlemektedir. Böylece ataerkil kapitalist ilişkilerin sürekliliği, farklı mekânsal dokulardaki hane içi ve tarladaki gündelik yaşam pratikleri üzerinden yeniden üretilmektedir. Üstelik kent çeperindeki bu mahallelerin kentsel yoksullukla mücadele etme ve kente tutunma stratejilerinde ilk sırada mevsimlik tarım işçiliği gelmektedir. Bunun en temel nedeni mevsimlik tarım işçiliğinde çalışma biriminin aile kurumunun olması, kadın emeğinin hane içi ücretsiz emeğin bir uzantısı olarak görülmesine neden olmaktadır. Böylece mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam ilişkilerinde emek güçlerinin görünmezliği pekişmektedir. Ataerkil kapitalist sistemin mevsimlik tarım işçisi kadınların hane içindeki ve tarladaki gündelik yaşam pratikleri ve deneyimleri üzerinden süreklilik ilişkisi bağlamında nasıl örgütlendiğini analiz etmek için üç nirengi noktası belirlenmiştir: Gündelik yaşamın işleyişi açısından kadınların toplumsal hiyerarşide konumları, gündelik yaşamın zorunlu işlevlerinin üretimindeki sorumlulukları ve kadınların gündelik yaşamdaki mekânsal hareketlilikleri. Böylece bu nirengi noktaları üzerinden saha araştırmasının yapıldığı mahallelerde mevsimlik tarım işçisi kadınların hane içindeki ve tarladaki gündelik-mekânsal deneyimlerini belirleyen toplumsal ilişkiler sisteminin bu farklı mekânsal dokularda süreklilik ilişkisi üzerinden nasıl taşınarak yeniden üretildiği analiz edilmiştir.

4.1. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Hane İçindeki Gündelik Yaşam Deneyimleri

Her üç mahalledeki ataerkil denetim mekanizmaları “aynı aşiretten olma, aynı köyden gelme ve aynı etnik kökende olmaya” işaret eden birincil ilişki ağlarıyla örülmemektedir. Bu birincil ilişki ağlarının ağırlığı özellikle genç ve bekâr kadınlar üzerinde daha yoğundur. Fakat bu ataerkil denetim mekanizmalarının yapısı ve şiddeti her üç mahallede benzeşse de aynı değildir. Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerinde bu yapının şiddeti gündelik yaşam ilişkilerinde daha homojen ve katı yapıda deneyimlenirken, Sırrın Mahallesi’nin etnik (Arap, Kürt ve Türk) ve mezhepsel (Alevi ve Sünni) çeşitliliğe bağlı heterojen yapısında görece daha esnek bir yapıda deneyimlenmektedir.

Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerinde kadınların yaşları fark etmeksizin hanedeki erkek üyelerin yanında konuşmaması, konuşmalarına onların aracılığıyla ya da onların izniyle başlamaları ataerkil toplumsal denetim mekanizmalarının gündelik yaşam ilişkilerinde homojenleştiğini gösterir. Kadınların gündelik yaşamdaki toplumsal konumlarını işaret eden bir diğer örnek ise her üç mahallede berdel, başlık parası ve çok eşlilik gibi toplumsal olguların varlığıdır. Kadınların toplumsal konumları gündelik yaşam ilişkileri üzerinden yeniden üretilerek hem maddi hem de sembolik olan kültürel sermayenin bir tahakküm aracı olarak işlenmesini ve aktarımını (Bourdieu, 2017) sağlamaktadır. Böylece toplumsal olarak inşa edilen hiyerarşik cinsiyet mimarisine dayalı bu yapı, kendini habitusun koşulları içinde kemikleşerek varlığını sürekli olarak yeniden üretmektedir. Dolayısıyla aynı sınıfsal habitusa (mevsimlik tarım işçiliği habitusu) sahip bireylerden oluşan bu geniş yapıda aileler içinde kadınların

üretim ve yeniden üretim alanlarındaki habitusları (yatkınlıkları) ataerkil kapitalist ilişkilerin sürekliliğini sağlamak üzerine yapılandırılmıştır.

Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerinde sosyo-ekonomik yapıdaki değişim sürecinin yavaş olması sonucunda kadınların ataerkil denetim mekanizmalarının sarmaladığı habitus koşulları da gündelik-mekânsal ilişkilerde değişime karşı dirençlidir. Saha araştırması boyunca kaynak kişilerin evlilik kararları üzerinde ya da gündelik yaşam ilişkilerindeki herhangi karar alma sürecine katılımında pasif tavır sergilemeleri bu yapının sürekliliğini ve değişime ne kadar dirençli olduğunu göstermektedir. Örtülü ya da açık zorlama biçimi olarak ortaya çıkan sembolik tahakküm, genç kadınların akraba evliliklerine ya da berdel nikâhına yönlendirilmeleri üzerinden eril tahakkümün varlığını pekiştirmektedir.

“Bu sene kadınlar pahalı. Geçen sene ağabeyimi 27.000 TL’ye evlendirdik. Şimdi bayağı pahalılaştım başlık parası” (H10, 20, Bekâr).

“Görücü usulü evlendirildim. Evlendiğimde babamgil bayağı başlık parası aldı. Buralarda başlık parasız evlilik olmaz ki” (H18, 24, Evli).

Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerindeki kadınların gündelik yaşamda hane içi yeniden üretim faaliyetlerine ilişkin sorumlulukları sadece cinsiyetçi işbölümüne göre farklılaşmamaktadır. Bu farklılık kadınlar arasında yaşa dayalı hiyerarşiye de bağlıdır. Dolayısıyla kadınların kentsel gündelik yaşam pratikleri çok katmanlı bir yapıda deneyimlenmektedir. Bu yapının ilk katmanında kayınbaba/baba, koca, hane içinde yaşları fark etmeksizin kayınlar/erkek kardeşler ve erkek çocuklar yer alır. İkinci katmanda ise kaynana/anne, ailedeki evli kadınlar, bekâr kadınlar ve kız çocukları yer alır. Özellikle çok daha geniş aile yapılarının bulunduğu Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerindeki gündelik yaşam ilişkileri hem yaş hem de ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileriyle hiyerarşikleşmektedir.

“Ailede en çok kayınbabamın sözü geçer. Onun sözü üstüne söz olmaz. Ondan sonra da kaynanamın sözü geçer. Diyelim ki kendi evimize bir şey alacağımızda önce kayınbabama sonra da kaynanama söyleriz. Onlardan izinsiz bir şey yapamaz eşim. Onlara danışır, onlar kabul ederlerse o eşyayı ya alırız ya da almayız” (O17, 26, Evli).

“Mesela ben yeni evliyim, bir yıl oldu evleneli. Ama haftanın bir günü annelere gitmeme izin veriyor kaynanam. Gittiğim zaman da ona haber vermezsem asla olmaz. İlla bir sorun çıkar” (H12, 19, Evli).

Cinsiyetçi işbölümü, gündelik yaşam deneyimlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine göre farklılaşmasına neden olur. Gündelik yaşam pratiklerinin cinsiyetçi iş bölümü uyarınca üretim ve yeniden üretim faaliyetlerine göre parçalanması (Lefebvre, 2015c; Lefebvre, 2016b), cinsiyet kimliklerine biçilen toplumsal rollerin de sürekliliğini sağlar. Kadınların gündelik yaşamdaki toplumsal konumları ile yatkınlıklarının uyumu, gündelik yaşam içinde gizlenen iktidar ilişkilerinin dayattığı zorunluluklarla görülür (Bourdieu, 2017: 171-172). Dolayısıyla kentsel mekândaki gündelik yaşam ilişkilerinin aksamadan işlemesi, kadınların yeniden üretim süreçlerindeki toplumsal konumlarının ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerinin katı yapısına bağlıdır. Böylece Bourdieu ve Wacquant’ın (2016:

126) vurguladığı üzere tarihin bir ürünü olan habitus mekanizmaları, mevsimlik tarım işçisi kadınların deneyimleri ve pratikleri üzerinden gündelik yaşam coğrafyalarında yatkinliklerini (habituslarını) pekiştirerek yeni deneyimler edinmelerine neden olmaktadır. Kadınların bu habitus mekanizmaları içinde yeniden üretim alanıyla özdeşleşerek hane içi emeklerine daha düşük toplumsal değer atfedilmektedir.

“Annelik yapmak, kadının en temel görevidir. Kadınlar çocuklarının derslerini, yemeklerini, sağlığını her şeylerini düşünmek zorundadır. Hem biz niye bu kadar isot işine girelim. Her şey onlar için” (S13, 29, Evli).

“8 kişi yaşıyoruz bu evde. Bu evin tüm işlerini ben tek başıma yaparım. Çok kolaydır buradaki işler (günlük ev işlerini kast ediyor). Buradaki işin zorluğu nedir ki, tarladaki işlerin yanında. Bir kere burada her şey var. Su var, çamaşır makinesi var, cereyan var. Ama tarla işi öyle mi?” (H14, 47, Evli).

Davidoff’a (2012: 47) göre kadınların gündelik yaşamın zorunlu işlevlerine yönelik sorumlulukları toplumsal olarak kurgulanmaktadır. Kadınların hane içindeki yeniden üretim faaliyetleriyle özdeşleşmesi toplumsal kurgu olan “kadınlık” rolünün parçasıdır. Gündelik yaşamın zorunlu işlevlerinin sürekliliğini sağlamak olan hane içi işlerin yükümlülüğü kültürel olarak belirlenmiştir. Kadınların kentteki gündelik yaşamın zorunlu işlevlerine yönelik sorumluluklarının diğer yönü de yöre dışına tarım işçiliğinde, tarlada hane içi tüketime yönelik hazırlıklar yapmaktır. Yukarıda da vurgulandığı üzere gündelik yaşam ilişkilerinin üretim ve yeniden üretim faaliyetleri bağlamında parçalanması ve bu faaliyetlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin farklı mekânsal dokulardaki gündelik yaşam ilişkilerini benzer şekillerde nasıl sistematik olarak ürettiğini gösterir. Dolayısıyla kadınların ‘bir günü’ gündelik yaşamdaki yeniden üretim faaliyetlerinin kesintisiz bir biçimde sürdürmelerine bağlıdır. Öte yandan Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerindeki kadınların gündelik mekânsal hareketlilikleri bağlamında kentsel kamusal alanlara katılım süreçleri ile kentsel işgücü piyasasına (mevsimlik tarım işçiliği dışında) katılma olasılıkları oldukça düşüktür. Her üç mahallede de gündelik yaşam ilişkilerinde geleneksel ve katı biçimde örgütlenen ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileri, kadınların edilgen konumlarını adeta pekiştirmektedir.

“Tarla olmasa da başka bir sigortalı bir işte çalışsam... Ama babam kabul etmiyor. Etse, sigortalı bir iş bulurum. Tek kalacağım (işe tek gitmeyi kast ediyor) diye izin vermiyor. Tarlada tüm aile birlikteyiz ya. Ama tarlada çok yoruluyoruz, üstümüz başımız kirleniyor. Buradaki işler (kentteki) öyle mi sigortalı iş, yani temiz iş” (H11, 21, Bekâr).

Gündelik yaşam mekânlarının yani algılanan mekânın toplumsal cinsiyet ilişkilerine göre parçalanması, kadınların özel alan ile erkeklerin ise kamusal alanla özdeşleşmesi bağlamında mekânları hiyerarşikleştirir. Kent çeperindeki gecekondu mahallelerinde geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkileri egemendir. Homojen bir toplumsal yapıda olan bu mahallelerde kentli yaşam bilincini yansıtmayan birincil ilişki ağlarıyla ataerkil toplumsal ilişkiler sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Diğer yandan yoksul hatta yoksulluk sınırı altında yaşayan kitleleri barındıran bu mahallelerde yaşayan kadınların, genellikle tüketime odaklı kentsel kamusal alanlara katılımları oldukça düşüktür (Cantek vd., 2014; Erman, 2014). Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahalle sakinlerinin kentsel mekândaki sosyal donatı

olanaklarına erişimleri oldukça düşüktür. Dolayısıyla saha araştırmasının yapıldığı her üç mahalledeki kadınların özel alana sıkışmaları kaçınılmazdır. Yani, kırdan kente taşınan ataerkil ilişkiler ile kentsel yoksulluğun iç içe geçmesi gündelik yaşamda kadınların hane dışında sosyalleşmelerini engellemektedir. Kadınların gündelik yaşamdaki boş zaman alanları da bu nedenle hane içiyle sınırlanmaktadır.

Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahalleleri arasında toplumsal sınıf ilişkileri bakımından benzerlikler olsa da Sırrın Mahallesi ile diğer iki mahalle arasında ataerkil kültürel normların görece farklılaştığı görülmektedir. Ağırlıklı olarak kendilerini Arap ve Kürt etnik kimliğine sahip ve Sünni mezhebine ait olarak tanımlayan görece homojen kültürel yapıya sahip Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerindeki kadınlar için bu ağlar daha sıkıdır. Bu bağlamda her üç mahallede kadınların kentsel kamusal alanlara katılım süreçleri, bu alanları kullanım biçimleri ve kullanım süreleri etnik kimlik ve dini inanç farklılıkların toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkilerini göstermektedir. Gündelik yaşamda kadınların mekânsal hareketliliklerini sınırlayan ve denetleyen ataerkil toplumsal denetim mekanizmalarının şiddeti genç bekâr ve genç evli kadınlar üzerinde daha yoğundur. Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerinde kadınlar için kamusal alanların sınırları kes(k)in şekilde belirgindir. Bu mahallelerde yaşayan kadınların kentsel kamusal alanlara katılımları ancak aile reisi olan erkek ile ailedeki diğer erkeklerin izniyle ya da eşlik etmesiyle mümkündür.

“Bazen evde çok bunaliyoruz. Dışarıda komşular oturuyor bazen ama babam pek izin vermiyor dışarıda oturmamıza. “Ortam uygun değil” diyor. Bazen annemle parka gidiyoruz. O da her zaman değil. Annem izin verirse bazen arkadaşlarımız bize gelir, otururuz. Onun dışında pek dışarı çıkmayız” (O6, 18, Bekâr).

“İhtiyaç duymuyorum Hayati Harrani'nin dışına çıkmaya. Çarşıya da bir işim olunca annemle, abimle ve kız kardeşimle gidiyorum. Tek başıma asla çıkmam bizim Araplarda bekâr kızlar asla tek çıkamaz (dışarı). Hatta beni şimdi tek başıma bıraksalar da çıkmam. Öyle alıştırmışlar çünkü. Öyle gördüm bugüne kadar tersini yapamam ki” (H11, 21, Bekâr).

Ataerkil toplumsal düzen, gündelik yaşam coğrafyalarının zamansal ve mekânsal olarak inşası üzerinden hem toplumsal cinsiyet kimlikleri arasındaki işbölümünde hem de bedenler ile zihinler arasında işleyen bilişsel yapılar arasında kurulan uyum sayesinde gündelik yaşam ilişkilerinde sıradan kabul edilir (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 86-87, 171). Başka bir ifadeyle gündelik yaşamın sıradanlığı içine gizlenmiş bu hiyerarşik yapı, doxa yaratarak en iyi şekilde kadınlar üzerinde uygulanmaktadır. Fakat bu doxa yapısı içinde kadınların gündelik yaşam ilişkilerinin sürdüğü her alanın özgül yapısını tanımlayan kurallar üzerinde benzer olan fakat aynı olmayan iktidar dinamikleri yaratmaktadır. Bu bağlamda Sırrın Mahallesi'ndeki mevsimlik tarım işçisi kadınların tarımsal işgücü piyasalarında yer almaları ve kentsel kamusal alanlara katılımları diğer iki mahalleye göre farklılaşmaktadır. Bu farklılığın temel nedeni, Sırrın Mahallesi'nin etnik ve mezhepsel açıdan Hayati Harrani ve Osmanlı mahallerine kıyasla heterojen yapıda olmasıdır. Örneğin, Sırrın Mahallesi'nde farklı etnik ve kültürel yapıya sahip mevsimlik tarım işçisi kadınlar içinde Kürt veya Arap etnik kimliğindeki mevsimlik tarım işçisi kadınların kamusal ve yarı-kamusal mekânları kullanımları daha kısıtlıdır. Dolayısıyla bu kadınların

mahalledeki kamusal ve yarı-kamusal mekânlardaki tarım işçiliği örüntülerine katılımları oldukça düşüktür. Kadınlar ancak aile reisinin iznini ve onayını alarak üretim alanlarında (mahalleye yakın tarlalardaki tanıdıkların çadırlarında) tarımsal üretim faaliyetlerine katılmaktadır. Kamusal ve yarı-kamusal mekânlardaki, mekânsal hareketlilikleri görece daha yoğun ve olağan olan Alevi kimliğine sahip kadınlar ise mevsimlik tarım işçiliğini kamusal ve yarı-kamusal mekânlar ile özel mekânlar arasındaki geçirgenlik ilişkisi içinde deneyimlemektedir.

“Eşim çok kıskançtır. O izin verirse bir yere gidebilirim. Baktım, o evden çıktı; ben de evden çıkarım” (S12, 54, Evli).

“Kapı önünde isot temizliyoruz. Bir şeye ihtiyacımız olduğunda eve rahat gidip geliyoruz. Hem de yazın geceler uzun ya gece geç saatlere kadar komşularla oturup işi bitiriyoruz. Çocuklarımız da gözümüzün önünde oluyor. Sokakta dolanıyorlar, oynuyorlar komşu çocuklarıyla. E herkes birbirini tanıyor nasıl olsa” (S11, 37, Evli).

Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerindeki kadınların sermayelerinin hacmi ve yapısının zayıflığı kentte mevsimlik tarım işçiliği dışındaki çalışma ilişkilerine katılma olanaklarını büyük oranda daraltmaktadır. Bu sınırlılık, ataerkil toplumsal ilişkiler ile Şanlıurfa’daki kentsel işgücü piyasasının çepere yığılmış bu işgücü fazlasını emecek altyapıdan yoksun olmasının sonucudur. Bu da bu mahallelerde yaşayan kadınları, genellikle ataerkil denetim mekanizmaları içindeki mevsimlik tarım işçiliğinde çalışmaya yöneltmektedir. Özellikle yöre dışında mevsimlik tarım işçiliği yaptıktan sonra kente dönen kadınların birçoğu yöre içinde de mevsimlik tarım işçiliği yapmaktadır. Bu süreçte Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerindeki kadınlar, yöre dışından kente döndükleri sonbahar aylarında aileleriyle bu kez kentte tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı ilçelerine tarım işçiliği yapmak üzere harekete geçmektedir. Sırrın Mahallesi’nde yöre dışı tarım işçiliğinden dönen kadınlar ise mahallenin kamusal ve yarı-kamusal mekânlarında isot temizleme vb. işlerde çalışmaktadır. Bu enformel işlerde çalışan kadınların kentsel mekândaki tarımsal emekleri ve ücretleri de ailelerin ataerkil yapısına bağlı olarak erkeklerin kontrolündedir.

Tarla işini daha güzel daha iyi olarak görüyorlar galiba. Sonuçta babamın gözünün önündeyiz, tüm aile beraber çalışıyoruz ya. Diyor ki “başka işte çalışsanız gözüm arkada kalır.” Biliyorsunuz yani Araplarda pek hoş karşılanmaz böyle şeyler (H12, 19, Evli)

Urfa’ya döndüğümüzde (eylül-ekim aylarında) bir hafta falan ancak evimizde kalıyoruz. İşe (yöre dışına) götürdüğümüz halıları, eşyaları yıkıyoruz. Evimizin temizliğini yapıyoruz, ekmeğimizi yapıyoruz sonra yine işe gidiyoruz (Harran’da pamuk toplama işine). Tanıdıklarımızın (önceden tarlalarında çalıştıkları kişiler) tarlasında çalışıyoruz. Yine oraya da çadırlarımızı götürüyoruz. Bir buçuk aya yakın da orada kalıyoruz. Bir buçuk ayın sonunda anca eve gelebiliyoruz. Ta ki nisan ayında yeniden işe gidene kadar evimizde kalıyoruz. (H10, 20, Bekâr)

Yukarıda ele alındığı üzere Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerinde kentsel mekândaki gündelik mekânsal hareketlilikleri ve emek güçleri üzerindeki kontrolü kendilerinde olan işlerde çalışma olanakları oldukça düşüktür. Kadınların kentsel toplumsal yaşamlarının birçok alanını belirleyen bu hiyerarşik yapının temeli, toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkileri dinamiklerine bağlıdır. Bu ilişkilerin sürekli olarak kentsel mekândan tarlaya taşınmasıyla kadınların tarımsal emeklerinin hane içi

ücretsiz emeğin bir uzantısı olarak görülmektedir. Kadınların bu emek karşılığında aldıkları ücretler de hane bütçesine katkı olarak değerlendirilmektedir. Son tahlilde kadınların toplumsal konumları alandaki sermaye türlerinin dağılımlarına bağlı olan konumlarına, alanı algılayışlarına ve alanın içinde durdukları noktadan alana bakışlarına doğrudan bağlı olarak şekillenmektedir.

4.2. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Tarladaki Gündelik Yaşam Deneyimleri

Mevsimlik tarım işçisi kadınların tarladaki gündelik yaşam deneyimleri üretim ve yeniden üretim faaliyetlerinin iç içe geçtiği bir yapıda dokunmaktadır. Üretim ve yeniden üretim alanlarındaki bu mekik kadın emeği ataerkil toplumsal ilişkiler ile kapitalist üretim ilişkilerinin kesiştiği noktadadır. Mevsimlik tarım işçiliğinde kadın emeğinin yoğun olarak kullanılması ataerkil yapıya sahip ailenin çalışma birimi olması ile işverenlerin kâr ve emek yoğun odaklı üretim ilişkilerinin sonucudur. Hane içindeki ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileri, bir yandan erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidar ilişkilerinin sistematik olarak işlemesine yol açarken, bu ilişkiler sistemi tarlaya sürekli olarak taşınarak yeniden üretilmektedir. Böylece hem toplumsal sınıf hem de ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileri mevsimlik tarım işçiliği emeği üzerinden kurumsal bir nitelik kazanmaktadır. Böylece tarladaki kapitalist üretim ilişkileri tarafından “ucuz ve güvencesiz” olarak nitelendirilen kadın emeğinin bu yönü ataerkil toplumsal cinsiyet dinamiklerini kuvvetlendirmekte aynı zamanda bu dinamiklerden etkilenmektedir. Bu çerçevede toplumsal olarak inşa edilen gündelik yaşam ilişkilerinde kadınlık pratikleri geleneksel ataerkil ilişkileri tamamlayan hatta kuvvetlendiren tarımsal ucuz, güvencesiz, esnek ve kontrol edilebilir olarak emek biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi kadınların tarladaki mekânsal dokuda deneyimledikleri bu süreklilik ilişkisi kentsel mekân ile tarla arasında taşınan sermayenin hacminin eşdeğerliliğini gösterir. Böylece mevsimlik tarım işçisi kadınların tarlaya taşınan sermaye hacimleri gündelik yaşam ilişkilerindeki toplumsal konumları ile habitusları arasındaki bağ üzerinden görünür¹². Dolayısıyla mevsimlik tarım işçisi kadınların tarladaki gündelik yaşam deneyimleri tarlada üretim ve yeniden üretim faaliyetlerinin iç içe geçtiği gündelik mekânsal yapıda bu faaliyetlerin sürekliliğini sağlamak üzere sürmektedir. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar gündelik yaşam coğrafyası olan tarladaki pratiklerini “üretim (çalışma) ilişkileri ve yeniden üretim ilişkileri” olarak deneyimlenmektedir. Mevsimlik tarım işçiliğinde kadınların emeği yaygın ve yoğun olarak kullanılsa da tarladaki çalışma ilişkilerinde kadınların emeği ailedeki diğer erkek üyeler ile işveren ya da elçi/dayıbaşı/çavuş¹³ arasında sözlü olarak kurulan sözleşmeye dayalı olarak alınır ve satılır. Tarladaki bu çalışma ilişkileri ataerkil toplumsal denetim mekanizmalarıyla birleşince mevsimlik tarım işçileri arasındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalı hiyerarşik yapı ortaya çıkar. Tarladaki çok katmanlı çalışma ilişkilerinde erkek işçiler-elçiler-işverenler arasındaki bu hiyerarşik yapıda medeni durumları ne olursa olsun mevsimlik tarım işçisi kadınların yerleri yoktur. Mevsimlik tarım işçisi kadınların tarladaki bu yok-yerleri Çınar’a (2016: 159) göre hem tarımsal kapitalist üretim ilişkileri için kadın işgücünün ucuzlatılmasının hem de ataerkil toplumsal yapı üzerinde bu işgücünün sürekli kontrol edilmesinin doğal bir sonucudur.

“Elçiysen önce gidiyorsun iş ayarlıyorsun. İşverenle görüşüyorsun sonra anlaşma olursa (işveren) elçiye işini verir. Sonra mahallede işçi toparlıyoruz. Aile reisiyle görüşüyoruz. Aile reisi diyor, “benim 5-10 tane çalışacak kişim var. Onları çalıştıracam.” Bize uyarırsa

ona da uyarsa iş kabul edilir. Biz bu sürede kadın işçilerle hiç görüşmüyoruz. Aile reisiyle işi hallediyoruz” (H6, Erkek Elçi, Yaşını Tam Olarak Bilmiyor, Evli).

“Elçi gelip büyük oğlumla görüşür. Aynı elçiyle üç senedir Aksaray’a gidiyoruz. Mesela ağa¹⁴ tarlada işimizi beğenmezse gelir, elçiye söyler. Elçi de gelir oğluma söyler. O da bize işi daha düzgün yapın der” (O16, 46, Boşanmış).

Gündelik yaşamın tarladaki işleyişinde kadınların emek güçleri üzerindeki kontrolleri, toplumsal konumları ve karar alma süreçlerine katılımları hiyerarşikleşme faktörlerini, cinsiyetçi işbölümü parçalanmış faktörleri ve ataerkil kapitalist dinamiklerin kadınların gündelik yaşam ilişkilerinde sıradanlaşması ise homojenleştirici faktörleri işaret eder. Bu yapıda gündelik yaşam ilişkilerinde kadın işçiler erkek işçilere göre emek yoğunudur. Saha araştırmasında mevsimlik tarım işçisi kadınların aile reisi erkek işçilerin tarladaki işlerini “başımızda dururlar”, “iş nasıl yapacağımızı söylerler” gibi ifadeleri de tarladaki üretim ilişkilerinin ağırlığının kadınların üzerinde olduğunu gösterir. Diğer taraftan erkek işçi (genellikle aile reisi)-elçi-işveren arasında kurulan ataerkil kapitalist çalışma ağları kadın emeği üzerindeki baskı mekanizmalarının şiddetini artırır. Üstelik mevsimlik tarım işçiliğindeki çalışma ilişkilerinin enformel oluşu, bu ilişkilerde kadın emeğinin kendi rızası dışında alınıp satılması gibi etkenler ataerkil kapitalist iktidar ilişkileri içinde belirlenir. Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerindeki “eril tahakküm” ilişkilerinde erkek aile reisleri bir yandan tarım işçiliği yapmak üzere bütün aile adına mekânsal hareketliliğe karar vermekte; işveren ile işçi arasında sözlü olarak kurulan çalışma ilişkilerinde karar verici olarak yer almaktadır. Diğer taraftan ise mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınların emek güçlerini onların rızasını almaksızın almak-satmak konusunda adeta ‘sınırsız bir yetkiye’ sahiptir.

“Eşim küçüklükten beri (tarlada) bir iş yapmadığı için tarlada pek çalışmıyor. Başımızda duruyor, biz de çalışıyoruz” (H16, 36, Evli).

(Tarlada) “Babam, ağabeyim mola verin deyince veriyoruz. Çalışmaya başlayın deyince başlıyoruz” (O18, 16).

Tarladaki ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileri ile kapitalist üretim ilişkilerinin ortaklığı, mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam ilişkilerinde yönlendirilmiş, yapılanmış ve yapılandırıcı yatkinlikler sistemini açığa çıkarır. Kadınların bu yatkinlikler sistemine uyumları da toplumsal tahakküm ilişkilerinin bedenselleşmesinin bir sonucudur. Bu süreç -diğer iki mahalleye kıyasla- Sırrın Mahallesi’nde mahalle içinde ve yöre dışında kurulan üretim ve çalışma ilişkilerinde farklı örüntülerde görülür. Kadınların yöre dışındaki tarım işçiliğinde çalışma ilişkileri erkek işçi (aile reisi)-elçi(çavuş)-işveren arasında belirlenirken; mahalle içindeki tarım işçiliği örüntülerindeki çalışma ilişkileri baş faal¹⁵ -aile reisi-mevsimlik tarım işçisi kadınlar hiyerarşisinde kurulmaktadır. Fakat bazı kaynak kişilerin ifadelerinden yola çıkarak özellikle Alevi mevsimlik tarım işçisi kadınların baş faal ile kurulan çalışma ilişkilerinde bu hiyerarşinin esnek bir yapıda fakat ataerkil toplumsal cinsiyet çizdiği ‘sınırlılıklarla’ gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla bu kadınların mahalle içindeki kamusal ve yarı-kamusal mekânlarda yapılan tarım işçiliği örüntülerine katılımları’ daha yoğunken, Arap ve Kürt mevsimlik tarım işçisi kadınların ancak ‘tanıdık, komşu ya da akraba olan kişilerin çadırlarında aile reisinin izni ve onayıyla çalıştıkları görülmektedir.

“Kocam başka çadırda çalışmama izin vermiyor. Buranın sahiplerini tanıdığı için izin verdi. Eşimden habersiz zaten bir şey yapamam” (S1, 37, Evli).

“Bu isot çadırının çavuşu (işverenin ablası) mahalledeki kadınlara mesaj atıyor. Diyor ki isot geldi çalışmak isteyen gelsin. Öyle haberimiz olur da gideriz isot çadırına” (S5, 40, Evli).

Sırrın Mahallesi’nde mahalle sınırları içinde mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınların gündelik yaşam pratiklerinde aile kurumunun merkezde olduğu ataerkil denetim mekanizmaları görece daha sıkıdır. Bu denetim mekanizmaları mahalle sınırlarındaki tarım işçiliği örüntülerinde çalışan mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik-mekânsal deneyimlerine birincil ilişki ağlarının eklenmesiyle işlemektedir. Bunun temel nedeni mahalledeki mekânların homojen yapıda olması, tarım işçiliğinde yer alma süreçlerinde de aile dışındaki diğer birincil ilişki ağlarının etkisidir. Bu bakımdan yöre içinde ya da yöre dışındaki tarım işçiliği çalışma ilişkilerinde kadınların bu toplumsal ağların dışına çıkmaları sınırlanır. Böylece Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerindeki mevsimlik tarım işçisi kadınlar, hem hane içindeki hem de tarladaki gündelik yaşam ilişkilerini ataerkil kapitalist ilişkiler sisteminin mekânsal sürekliliği içinde deneyimlemektedir.

Her üç mahalledeki kadınlar için tarladaki gündelik-mekânsal ilişkilerini ataerkil kapitalist toplumsal ilişkiler belirler. Bu bağlamda tarladaki bu ataerkil kapitalist ilişkiler sadece üretim faaliyetleri üzerinden üretilmez, yeniden üretim faaliyetleri üzerinden de kendini sürekli olarak yeniden üretir. Bu yapının sürekliliği mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam ilişkileri üzerinden sağlanır. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar, bir günlük zamanın yarısından fazlasını hatta yeri geldiğinde tamamını tarladaki üretim ve yeniden üretim faaliyetlerine ayırmaktadır. Başka bir yönüyle mevsimlik tarım işçisi kadınların tarladaki emek örüntülerinin niteliği hem hane içi (çadır⁶) yeniden üretim faaliyetlerinde hem de hane dışındaki tarımsal üretim ilişkilerinde karşılıksız emektir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların bir günlük zamanları tarladaki işlere göre organize edilmektedir. Bu organizasyon tarlaya gitmeden önce, tarlada ve tarladan döndükleri zamana göre ayrılmaktadır.

“İşten gelmişsin zaten çok yorgunsun. İçinden bir bardak kaldırmak bile gelmez ama mecbursun. Çocuklara bakacaksın, yemek yapacaksın. Genellikle bizde erkekler kadınların hâlinde hiç anlamaz. Sanki onların yanında hiç çalışmamışsın. Yorgun olduğunda ne yaptın derler. Sonra kalkın suyu ısıtın, temiz kıyafetler getirin derler. Yani seni asla anlamazlar. Bizim Arap erkeklerinin çoğu kadını anlamazlar. Onların kadın dedikleri nedir? Kadın, hem tarlada çalışacak hem de evin işini bitirecek!” (O4, 20, Evli).

Tarladaki cinsiyetçi işbölümünde erkekler tarımsal işlerin bir kısmını yaparken, kadınlar ise hem tarımsal işlerin hem de gündelik yaşam ilişkilerinin sürekliliği için gerekli tüm faaliyetleri üstlenmektedir. Gündelik yaşam coğrafyalarına keskin biçimde kurgulanan toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında kadınların emeği ‘mekik emek’tir. Bu süreçte mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam deneyimleri tarlaya gitmeden önce hane içinde üretime katılamayacak durumdaki çocukların ve yaşlıların bakımı, yaşam ünitesinin günlük temizliği, molalarda tüketilecek erzakları hazırlama; tarlada hazırlanan yiyeceklerin sunma; tarladan döndükten sonra da hane içi gündelik temizliğin yapılması, odun toplama ve su taşıma gibi pratiklerden oluşmaktadır.

“Mesela işten dönünce çadırda benim işim yarın tarlada yiyeceğimiz yemeği hazırlamak. 14 yaşındaki kardeşimin işi çadırı süpürmek. Annemin işi yemek yapmak. Çok yoruluyoruz diyoruz ki bir yerde yığılalım dinlenelim” (O7, 19, Evli).

“Sabah işe gidersin. Akşam geldiğinde de önce çadırı süpürürsün. Ekmek sularsın. Ekmek yoksa hamur yaparsın. Hamuru beklettiğinde, yemek yaparsın. Sonra hızlıca yarının sepetini (ertesi gün tarlada yenilecek yiyecekler) hazırlarsın. Çamaşırların varsa çamaşırlarını yıkadıktan sonra ekmek yapmaya girersin. Ekmek bitince etrafı toparlar, yatarsın. Olur, gece saat 12. Sonra da yatarsın. Ha bir de sabah 5’te kalkıp tekrar işe gideceksin. İşe gitmeden önce yatakları toplar da gidersin. Böyle işte...” (O4, 20, Evli).

Mevsimlik tarım işçisi kadınların tarladaki gündelik yaşamları, sürekli yerleşim yerleri olan kentsel mekândan tarlaya taşınan değişime ve dönüşüme dirençli hane içi ataerkil tortul ilişkiler¹⁷ belirlemektedir. Başka bir deyişle mevsimlik tarım işçisi kadınların tarladaki habitusları kentten tarlaya taşıdıkları tortul ilişkiler, sermayenin hacmi ve yapısına bağlı olarak kendini (yeniden) üretmektedir. Kadınların mevsimlik tarım işçiliğindeki emeklerinin görünmezliğinin kaynağı, tarım işçiliği örüntüleri hane içi faaliyetlerin devamı olarak görülmesindedir. Hane içi ve hane dışında mevsimlik tarım işçisi kadınların emeklerinin görünmezliğini arttıran bir diğer etken de mevsimlik tarım işçiliğinin kuşaklar boyunca aktarılması, tarım işçiliğinin çalışma ve ücret ağlarının ataerkil kapitalist dinamiklerle enformel olmasıdır. Bu enformel yapı içinde çalışma ilişkilerinin kurulma sürecine kadınların dahil edilmemesi ve kadınların işverenle (tarla sahibi) sözleşme yapma özgürlüğünün olmaması da kadın emeğinin görünmezliğini arttırmaktadır. Yöre dışındaki tarımsal üretim süreçlerinde çalışma biriminin aile olması ve tüm ailenin birlikte çalışması nedeniyle kadınların gündelik mekânsal hareketlilikleri ve sosyalleşme olanakları oldukça kısıtlıdır. Dolayısıyla kentteki geleneksel ataerkil toplumsal cinsiyet sistemindeki kuralların ve kodların tarlaya belirli bir süreklilik içinde taşındığı görülür. Yöre dışındaki tarlalardaki gündelik yaşam ilişkilerinin ağırlığı –tıpkı hane içinde olduğu gibi- genç ve bekâr kadınların üzerindedir. Bu bağlamda tarladaki ataerkil denetim mekanizmaları aile reisi olan erkek bireylerle-elçi-işveren tarafından işlenmektedir.

“Tarlada çalıştığımızda pek bir ihtiyacım olduğunda önce babama söylerim. Babam halleder ihtiyacımı” (S8, 15).

Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerindeki kadınların tarladaki gündelik mekânsal hareketlilikleri tarımsal emeğin coğrafi hareketliliğine göre farklılaşmaktadır. Yöre dışında mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınların gündelik mekânsal hareketlilikleri yaşam üniteleri ile çalışma alanları olan tarlalar arasında sürmektedir. Bu süreçte kadınların kırsal ve kentsel kamusal alanlara katılımları hastalık, doğum ya da diğer zorunlu koşullar dışında çok düşüktür. Bu tür zorunlu koşullarda kadınların yanlarında ailedeki erkek üyelerin bulunması gereklidir. Sırrın Mahallesi’ndeki tarım işçiliği örüntülerinin diğer iki mahalleye kıyasla çeşitli olması nedeniyle kadınların gündelik mekânsal hareketlilikleri çok boyutludur. Özellikle mahalle sınırları içindeki tarlalarda ya da mahallenin kamusal ve yarı-kamusal mekânlarında tarım işçiliği yapan kadınların gündelik mekânsal hareketlilikleri mahallenin homojen yapısında görece daha esnek bir yapıdadır. Bu esnek yapı, hane içi yeniden üretim ilişkileri ile hane dışı tarımsal üretim ilişkilerinin iç içe geçtiğini gösterir.

“Kapı önünde isot temizliyoruz. Bir şeye ihtiyacımız olduğunda eve rahat gidip geliyoruz. Hem de yazın geceler uzun ya gece geç saatlere kadar komşularla oturup işi bitiriyoruz. Çocuklarımız da gözümüzün önünde oluyor. Sokakta dolanıyorlar, oynuyorlar komşu çocuklarıyla. E herkes birbirini tanıyor nasıl olsa” (S11, 37, Evli).

Sırrın Mahallesi sınırları içinde yapılan tarım işçiliği örüntüleri hane ile hane çeperi arasındaki geçişi kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda mahalledeki kamusal ve yarı-kamusal mekânların kullanımları diğer mahallelere kıyasla farklılaşmaktadır. Dolayısıyla Sırrın Mahallesi’nde özellikle mahalle içindeki tarım işçiliğinin yoğunlaştığı dönemlerde kamusal alan ile özel alan arasında geçirgenlik ilişkisi artmaktadır. Fakat kadınların gündelik mekânsal hareketlilikleri mahallenin homojen yapısında birincil ilişki ağlarının yoğun etkisi altında deneyimlenmektedir. Başka bir deyişle, Sırrın Mahallesi’ndeki kadınların gündelik mekânsal hareketlilikleri ‘güvenli’ hane ve çeperi ile mahalledeki tanıdıklarla gidip dönülen ‘tarlalar’ arasında dokunmaktadır.

“25 yıldır bu mahallede yaşıyorum. Baksan haftada bir kez gidebiliyoruz parka. Mesela bacılarım, kardeşlerim var; akrabalarım var Hayati Harrani’de. Orada pek park yok diye onlar buraya gelir parka gideriz” (O16, 46, Boşanmış).

Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerinde kadınların tarlada da mevsimlik tarım işçiliği dışında diğer çalışma alanlarında çalışma olasılıkları oldukça düşüktür. Her üç mahallede de saha araştırmasına kaynaklık eden kadınların ek gelir için çalıştıkları işler yine tarım işçiliği kapsamında yer alan hane içi ücretsiz emeğe dayalı işlerdir. Bu işlerin başında yöre dışında ve yöre içinde tarımsal makinelerin giremediği tarlalarda taş toplama gibi işler gelirken; Sırrın Mahallesi’nde ise salça yapmak, sebze kurutmak gibi işler gelmektedir. Kadınların tarımsal üretim faaliyetleri dışında ek gelir getiren bu işlere katılımlarında da emek güçleri ve ücretleri üzerinde tasarruf hakları yoktur. Bu bakımdan tıpkı mevsimlik tarım işçiliğinde olduğu gibi bu işler de kadınların gündelik yaşam ilişkilerinde otonomi sağlamamaktadır. Dolayısıyla kadınların gündelik yaşam deneyimleri kronikleşmiş yoksullukla mücadele etme aracı olan tarım işçiliği örüntüleri bağlamında, farklı mekânsal dokularda benzer toplumsal yapı ilişkilerinin süregitmesine bağlı olarak deneyimlenmektedir.

5. Tartışma ve Sonuç

Şanlıurfa’da geleneksel üretim ve emek ilişkilerin çözülmesiyle artan kırdan kente göç dinamikleriyle kurulan saha araştırmasının yapıldığı her üç mahallede de mevsimlik tarım işçiliği ‘eski kır, yeni kent yoksulları’ için temel geçim stratejisidir. Bu yoksul aile yapıları içinde kadınlar, hem kapitalist tarımsal üretim için ucuz emek sunmakta hem de gündelik yaşam ilişkilerini kırdan kente taşınarak yeniden üretilen geleneksel ataerkil toplumsal yapı içinde deneyimlemektedir. Bu araştırma, gündelik yaşamın ve mekânın homojen, parçalı ve hiyerarşik yapısında farklı mekânsal dokuları (kentsel mekânı ve tarlayı) benzer şekillerde belirli bir sürekli ilişki içinde taşınan toplumsal ilişkilerin mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik yaşam deneyimlerine nasıl ve ne şekillerde yansıdığına odaklanmıştır. Özetle bu süreç Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin yaklaşık olarak son 50 yılının özeti niteliğindedir.

Lefebvre'in (2015b: 26-27) vurguladığı üzere bir bütün olarak toplumsal bir ürün olan mekânda tek bir gündelik yaşam yoktur. Yani, ne kadar çok toplumsal mekân varsa o kadar çok gündelik yaşam vardır. Böylece hem gündelik yaşamı hem de toplumsal mekânların üçlü şemasını (yeniden) üreten toplumsal ilişkilerin gündelik mekânsal pratikler bağlamında benzeştiği ya da farklılaştığı vurgulanabilir. Saha araştırması sırasında elde edilen bulgular değerlendirildiğinde gündelik yaşamda toplumsal olarak inşa edilen "kadınlık" konumu, her üç mahallenin özgül koşullarında deneyimlenmektedir. Mahallelerin özgül toplumsal koşulları içinde kadınların gündelik yaşam ilişkileri üç nirengi noktası üzerinden analiz edilmiştir. Bu noktalar, mevsimlik tarım işçisi kadınların hane içindeki ve tarladaki 'gündelik yaşamın işleyişi açısından kadınların toplumsal hiyerarşide konumları, gündelik yaşamın zorunlu işlevlerinin üretimindeki sorumlulukları ve kadınların gündelik yaşamdaki mekânsal hareketlilikleri'dir.

Her üç nirengi noktasında kadınların gündelik yaşam deneyimleri ve pratikleri toplumsal ilişkilerin sınırladığı mekânsal dokularda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerindeki kadınların hane içinde ve tarlada taşıdıkları sermayenin hacmi ve yapısı bu farklı mekânsal dokulardaki gündelik yaşam ilişkileri içinde benzer toplumsal dinamiklerle benzer habituslar üretmektedir. Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerinde yaşayan mevsimlik tarım işçisi kadınların üretim ve yeniden üretim alanlarındaki gündelik yaşam ilişkileri, ataerkil kapitalist ilişkiler sisteminin farklı mekânsal dokularda süreklilik gösteren bir yapıda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda gündelik yaşam ilişkilerinin üretim ve yeniden üretim faaliyetlerini ilgilendiren bütün boyutlarının hane içinde ve tarlada kurgulanması mevsimlik tarım işçisi kadınların toplumsal rollerinin benzer süreçlerle içselleştirilmesine neden olmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğinde 'ailenin bir üretim birimi olması' sonucunda kadınların gündelik yaşam deneyimleri üretim ve yeniden üretim alanları arasındaki geçiş yapıdaki pratiklerle gerçekleşmektedir. Homojenleşmiş, parçalanmış ve hiyerarşikleşmiş zaman ve mekân coğrafyalarında gündelik mekânsal pratiklerinin de homojen, parçalı ve hiyerarşik yapısı vardır. Bu yapıda gündelik yaşam ile mekân homojen bir yapıda parçalara ayrılır ve toplumsal ilişki dinamiklerine göre hiyerarşikleşir. Gündelik mekânsal pratiklerin içine oturduğu bu şema, saha araştırmasının yapıldığı Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın mahallelerinde yaşayan mevsimlik tarım işçisi kadınların gündelik mekânsal deneyimleri üzerinden okunabilir. Her üç mahallede de her yıl aynı toplumsal dinamiklerle gerçekleşen mevsimlik tarım işçiliğinin coğrafi hareketliliğinde kadınların, gündelik mekânsal pratikleri sürekli yerleşim alanları olan kentler ile çalışma alanları olan tarlalar arasında dokunmaktadır. Ataerkil toplumsal denetim mekanizmaları ile kapitalist üretim ilişkilerinin ortaklığı sonucunda mevsimlik tarım işlerinde yoğun olarak yer alan kadınların gündelik yaşam ilişkileri de bu ortaklığın denetiminde deneyimlenmektedir. Son tahlilde, toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin gündelik yaşamdaki mekânsal kurgusunda mevsimlik tarım işçisi kadınlar için Bourdieu'nün (2017) ifadesiyle türdeş yaşam tarzlarının olduğu benzer habituslar ortaya çıkmaktadır.

Notlar

¹ “Zaman-mekân coğrafyası” epistemolojisi, bireylerin zaman-mekân içindeki konumları incelemesi bakımından gündelik yaşam incelemeleri önemli bir teorik zemin sunar. Bu yaklaşım toplumsal ilişkiler sisteminin gündelik yaşam etkinlikleri üzerindeki ortam kısıtlamalarına dikkat çekmektedir. Zaman-mekân coğrafyasına dair ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. (Hägerstrand, 1975; Giddens, 2020)

² Sack (1997) da “mekân ile benlik” arasında karşılıklı ilişki olduğunu belirtir. Bu ilişkide mekân, benliği etkilemekte; benlik de çeşitli toplumsal etkinlikler yoluyla mekânı dönüştürmektedir.

³ Lefebvre, mekânın birbirinden farklı üç düzeyi olduğunu vurgular. Bu yönler, “biyolojik yeniden üretim, işgücünün yeniden üretimi ve toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden üretimi”dir. Fiziksel olarak farklı alanlarda gerçekleşen bu düzeyleri bir araya getiren şey, toplumsal mekânın pratik ve eylemsel yönüdür (aktaran Gottdiener, 2001: 253).

⁴ Kentsel doku (*urban fabric*) kavramından yola çıkarak mekânsal doku kavramı yerleşim alanlarının fiziki yapısı olarak tanımlanabilir. Bu açıdan mekânsal doku insan ile ortamın karşılıklı ilişkisinin coğrafi, toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişkenlerine bağlı olarak farklılaşan, benzeşen ve dönüşen bir örüntü bütünüdür. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Artibise, 2010).

⁵ Hayati Harrani Mahallesi’ndeki kadınlar “H”, Osmanlı Mahallesi’ndeki kadınları “O” kodu ve Sırrın Mahallesi’ndeki kadınlar “S” kodu ile ifade edilmiştir.

⁶ Yarı-kamusal mekân (semi-public space) kavramı, kamusal mekân ile özel mekân içinde yer alan ve her tür mekânın niteliklerinin ve kullanımlarının iç içe geçtiği tampon bölge olarak kabul edilen mekândır. Başka bir ifadeyle yarı-kamusal mekânlar bünyelerinde hem kamusal mekânları hem de özel mekânları barındıran, yeni üretilmiş ya da sürekli olarak yeniden üretilen kentsel mekân olarak da tanımlanır (Ergun ve Kulkul, 2019).

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Altınpınar ve Gülçubuk, 2004; Çınar ve Lordoğlu, 2010; Çınar, 2014; Çınar, 2016; Geçgin, 2009; Öz, 2015; Yıldırım, 2015; Tar ve Çelik, 2016; Çınar, 2021).

⁸ Hayati Harrani Mahallesi ve Osmanlı Mahallesi’nde yapılan saha araştırması 2018 yılının Nisan ve Mayıs aylarında; Sırrın Mahallesi’nde ise 2017 yılının Ekim, 2018 yılının Nisan aylarında yapılmıştır.

⁹ Türkiye’de tarımsal kapitalizmin sermaye birikiminin sürekliliğini sağlama eğilimlerinin vurucu etkisi özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki az topraklı ve topraksız köylüler üzerinedir. Kırsal dönüşüm öncesinde genellikle piyasa dışı pre-kapitalist tarımsal üretim ve emek ilişkileriyle geçimlerini sağlayan bu az topraklı ve topraksız köylülerin kapitalist tarımsal sermaye birikimi ilişkilerine eklenmesi, onların *mülksüzleş(tiril)mesi* ve *işçileş(tiril)mesi* süreciyle gerçekleşir. Bu süreçte kırdan kopan bu az topraklı ve topraksız köylüler hem kapitalist tarım hem de tarım dışı emek süreçleri için ucuz işgücü kaynağı sunmaya hazır hale gelirler.

¹⁰ Ortakçılık genellikle pre-kapitalist ve kapitalist yapıların iç içe geçtiği tarımsal ilişkilerde yaygındır. Ortakçılık yapan köylüler, köy içi toplumsal yapının oldukça farklılaştığı koşullarda ücretli işçilik dışında kalan tarım emekçileridir. Bu emek ilişkisi büyük toprak mülkiyetinin yaygın olduğu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygındır. Ortakçılık yapan köylüler ile toprak sahibi arasında tarımsal ürün önceden belirlenen oranda ya da aynı oranda paylaşılır. Fakat bu sistemin en belirgin özelliği artık ürünün toprak sahibinin mülkiyetinde olmasıdır (Boratav, 2004: 31; DSO, 1999: 82; Beşikçi, 1992: 138-139). Tarımsal kapitalist üretim ve emek ilişkilerinin yaygınlaşmasıyla toprak sahibi ağa ile ortakçı arasındaki bağımlılık ilişkileri bozulmuştur. Böylece açığa çıkan bu az topraklı ve topraksız köylülere dayalı emek fazlası kırsal alanlarda ve kentsel alanlarda mevsimlik tarım işçiliği yapmaya hazır yoksul kitlelerin sayısını artırmıştır.

¹¹ Bourdieu’ya (2006: 22) göre *habitus mekanizmaları* sadece benzer yaşam olasılıklarını içeren bireyler paylaşmaz. *Habitus*, bireylerin toplumsal konumları üzerinden çeşitli farklılaştırıcı pratikler de doğurur. Örneğin, bir işçinin gündelik yaşamda tükettiği yiyecek, içecek ve giyecekler, boş zaman aktiviteleri ve siyasal tutumu ile sermaye sahibinin bunlara karşılık gelen pratikleri sistematik olarak farklıdır. Sistematik olarak bu farklılıklar sınıflandırıcı şemalar oluşturur.

¹² Saha araştırmasına kaynaklık eden kadınların mevsimlik tarım işçisi olmaları tesadüfi değildir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların aile öyküsünde en az birkaç kuşak boyunca tarım işçiliği yapılması ve kadınların emek güçleri üzerinde herhangi bir tasarruflarının bulunmaması, *köken sermaye* ve *ulaşılabilir sermaye* ile *köken konum* ve *toplumsal uzamdaki güncel konum* arasındaki bağlantıyı vurgular.

¹³ Saha araştırması boyunca özellikle yöre dışına çalışmaya giden aileler, çalışma ilişkilerini elçiler aracılığıyla kurduklarını belirtmişlerdir. Bu yönüyle tarım elçileri tarım işçilerinin yöre dışında ve yöre içindeki işveren ile işi arasında bağlantı kuran; tarladaki gündelik yaşam ilişkilerinde tarım işçileri için aile reisinden sonra başvurulacak kişidir. Ayrıca tarım elçileri gerektiğinde işçiler için borç ya da avans verme yetkisine de sahiptir.

¹⁴ Saha araştırması boyunca özellikle Hayati Harrani ve Osmanlı mahallelerindeki tarım işçilerinin işverenlerini “ağa” olarak tanımladıkları gözlemlenmiştir. Bu tanımlama bizlere kırsal dönüşüm öncesindeki ortakçıların ücretli tarım işçiliğine geçseler de önceki toplumsal yapının belirleyici ifadelerini gündelik konuşmalarına yansıttıklarını gösterir.

¹⁵ Sırrın Mahallesi’nde işveren ile mevsimlik tarım işçileri arasında aracılık yapan baş faal, özellikle mahalledeki yarı-kamusal ve kamusal alanlarda yapılan isot temizleme, kurutma ve öğütme işlemlerini yapan kadın işçileri yönlendiren ve denetleyen ve kişidir.

¹⁶ Saha araştırmasından elde edilen bulgulara göre her üç mahallede yöre dışına tarım işçiliği yapan ailelerin tarladaki barınma alanları ağırlıklı olarak çadır gibi ünitelerden oluşmaktadır.

¹⁷ *Tortul ilişkiler* ifadesiyle Bourdieu’nün (2017) “habituslar aracılığıyla toplumsal yapıların kişilerin derinlerine yerleşmesi; bu tortunun da kişilerin alışkanlıklarını ve eylemlerini yönlendirmesi” kastedilmektedir. Yine tortul ilişkiler bireylerin dahil oldukları toplumsal yapı (sınıf, cinsiyet ve zaman gibi) tarafından biçimlenmektedir.

Teşekkür ve Bilgilendirme

Bu makale, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı'nda kabul edilen ve Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL danışmanlığında hazırlanan “Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Kentsel Mekânda ve Tarladaki Gündelik Yaşam Deneyimleri: Şanlıurfa Örneğinde Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

“Non-Lieu” of Women Seasonal Agricultural Workers in Everyday Life Geographies: A Study on the Sample of Şanlıurfa

Ayşegül Arslan*^a

Submitted: 27.02.2023

Accepted: 18.05.2023

EXTENDED ABSTRACT

1.Introduction

Socio-political systems have shaped everyday life practices and experiences. It has occurred in everyday life geographies which have unique socio-spatial relations and tensions. The production of everyday life is influenced by power relations. These production processes have taken place within the context of the “social space” (Lefebvre, 2015a; Lefebvre, 2015b; Lefebvre, 2016b). Everyday life is, therefore, the most universal and the most unique condition, the most social and the most individuated, the most obvious and the best hidden in social life. According to Lefebvre (2015a; 2015b; 2015c), every day suggests that hand cycles, nights and days, seasons and harvests, activity and rest it implies, on the other hand, the repetitive aspects of work and consumption structured by power relations. Thus, every experience and practice in every geography of daily life carries clues about the social and spatial construction of different power relations.

As Bourdieu (2006; 2016) emphasizes, the structure of capital (economic, cultural, social, and symbolic capital) is based on social class and unequal gender relations. And these are constructed structures in everydayness. The women’s everyday life practices in the production and reproduction relationship have been experienced by patriarchy and capitalist systems. And that structure simulated women’s everyday life practices. Moreover, it has taken place within certain *spatial continuity*. There is a geography of everyday life. In this way, this structure of daily life geographies is experienced in a day without being aware of it and not being questioned’ and is the way to ensure the *spatial continuity* of power relations. This spatial continuity has happened through three paths: *The field*, *habitus* and *three forms of capital (economic, social and cultural)* in everyday life. The cultural and social forms of capital are based on, and these are hidden or masked in the way in which social hierarchies are reproduced. While the *field* refers to the social space in which habitus is realised. And three forms of capital combine to produce and reproduce women’s habitus or set of tendencies. In this way, the women’s habitus mechanisms have depended on their historical and social structure. That habitus mechanism has embedded in everyday life practices and experiences.

What is the everyday life of a women seasonal agricultural worker? How are maintained their social production of everyday life practices in social space? What is the everyday experience of women

* **Corresponding Author:** aysegullarslann@gmail.com

^a Fırat University, Political Geography Department, Elazığ/Türkiye, <http://orcid.org/0000-0001-7985-9587>

seasonal agricultural workers located in everyday life geographies? To answer these questions this article, it is emphasized that everyday life is constructed by patriarchal and capitalist relationships in the space. As Lefebvre (2015a; 2015b) stated, women’s everyday life routines and practices have experienced responsibility through production and reproduction spaces. Because of the everyday life of women seasonal agricultural workers have been confined by marriage of the patriarchal and capitalist. In other contexts, the experiences and practices that women experience in everyday life, are the “reflection of casual” of the patriarchal and capitalist relationships’ harmony. This relationship system in space has been maintained via a *continuity circle* in different spatial fabrics. In this way, this *continuity circle* take place in different spatial fabrics. The *continuity circle* in production and reproduction which is the founding key instrument is a route to explaining which experiences and practices of seasonal agricultural workers in Türkiye in the spaces of production and reproduction. At the same time, this *continuity circle* maintains in women’s everyday life practices and experiences. These practices and experiences are divided into public and private spaces. In this way, harmony between the patriarchal system and capitalist systems takes place through the continuity circle. Based on these contexts, this research is based on two main hypotheses.

(1) There is a continuity circle between the everyday life practices produced in different spatial fabrics.

(2) Because of the uneven social position of women in the harmony between patriarchal and capitalist social order, their everyday life practices are curtailed by this harmony. People who live in these neighbourhoods.

These hypotheses were examined within the Hayati Harrani, Osmanlı, and Sırrın neighbourhoods of Şanlıurfa in southeastern Türkiye. These neighbourhoods are Urfa city’s rural periphery and the gecekondu districts which are houses or shelters constructed quickly without proper legal permissions. The inhabitants of these neighbourhoods predominantly adopt livelihood strategies as seasonal agricultural workers within Türkiye’s informal agricultural sector. Female labor plays a prominent role in seasonal agricultural work across all three neighbourhoods, further underscoring its significance. In the three neighbourhoods, the widespread utilization of female labor in seasonal agricultural work improves the continuity circle of harmony between patriarchalism and capitalism within the women seasonal agricultural workers’ everyday life practices. Therefore, the everyday life practices and experiences of women’s labor in informal seasonal agricultural sectors take place under the bargain of patriarchal reproduction relations and capitalist agricultural production relations. In these contexts, this article has focused on how and in what forms via the continuity circle of harmony in women seasonal agricultural workers’ everyday life practices. For this purpose, I have determined two focal points in this fieldwork. The first is related to the women seasonal agricultural workers’ everyday life practices in plantation areas which are production areas. The latter is the women seasonal agricultural workers’ everyday life practices to the reproduction of household strategies. Because families living in these neighbourhoods have struggled with deprivation and poverty, they have one option like to do seasonal agricultural work. Women’s labor is the main livelihood source for patriarchal families. In this context, women’s labor is preferred through two dimensions among capitalist landowners and patriarchal poor families. Women’s labor is cheaper and labor intensive for the

landowners of plantations. And women seasonal agricultural workers always have to be mobile with their families from the neighbourhood to plantation areas to struggling with deprivation and poverty.

2. Methodology

To analyse the women seasonal agricultural workers' everyday life practices in plantation areas and Urfa city's rural periphery, I have used Lefebvre's critical everyday life theory and the production of the space theory, and Bourdieu's concepts of the *capital*, *field*, and *habitus*. And I have interviewed a total of 57 people (42 semi-structured and 15 in-depth interview techniques) within the scope of the fieldwork in Hayati Harrani, Osmanlı and Sırrın neighbourhoods. I completed the semi-structured interviews in semi-public and public spaces in these neighbourhoods. And then I completed in-depth interviews in the women seasonal agricultural workers' homes. Reaching women seasonal agricultural workers, I consulted *key persons*. These key persons are headmen and people who have lived in the Hayati Harrani, Osmanlı and Sırrın neighbourhoods for many years. Afterwards, I reached out to other women who were seasonal agricultural workers via these key persons. However, the findings obtained from the plantation areas of this fieldwork have been based on women's seasonal agricultural workers' narratives. And the fieldwork has been completed during the harvest season of Türkiye. This period also is a period of seasonal and temporary agricultural labour's mobility in Hayati Harrani, Osmanlı ve Sırrın neighbourhoods. This mobility process has been experienced in two ways. The first way is the labor mobility of women seasonal agricultural workers out of the plantations of other regions (West Anatolia, Black Sea, Central Anatolia, and Marmara regions) of Türkiye. The second way is the labor mobility of women seasonal agricultural workers within the Southeastern region of Türkiye. The everyday life relations of women within the specific social conditions of the neighbourhoods have been analyzed through three niches. These niches are the position of women in the social hierarchy in terms of the functioning of everyday life in the household and in the plantation areas, their responsibilities in the production of compulsory functions of everyday life, and the women's spatial mobility of women in everyday life.

3. Result

Space is a socio-politic product, and *everyday life* is experienced in space. Every power relation in everyday life has been imposed themselves as part of the ordinary, routine, and habitual structure of space and time. As Lefebvre (2015b: 26-27) emphasizes, there is no single daily life in space, which is a social product as a whole. Thus, everyday life practices are distinguished by class and gender like women seasonal agricultural workers. Women seasonal agricultural workers who live have similar lifestyles in plantation and gecekondü areas in Hayati Harrani, Osmanlı and Sırrın neighbourhoods. Because their everyday life practices have been constructed by class and gender dilemmas. Because they are landless, to maintain life they have to struggle with poverty in these neighbourhoods. To struggle with severe poverty and deprivation, women's labor is a main instrument. For this reason, women seasonal agricultural workers have to carry three forms of capital and thus these women have similar habitus mechanisms in their everyday life practices. It is a result of the continuity circle of the dominant relations in the plantation areas and gecekondü districts.

Because the relations of reproduction and production are not separated in the plantation areas and *gecekond* districts. In other words, *habitus mechanisms* have a cycle which is constructed by bargaining between patriarchal and capitalist power relations in plantation areas and *gecekond* areas. Because *habitus mechanisms* in everyday life have power relations' continuity circle. Therefore, it is inevitable for women in all three neighbourhoods where the field research has been conducted to be stuck in the private space. The everyday life of women seasonal agricultural workers has been experienced between plantation areas and *gecekond* areas in Hayati Harrani, Osmanlı and Sırrın neighbourhoods. For this reason, the boundaries of spaces for women seasonal agricultural workers have separated sharply. The violence of patriarchal social control mechanisms has intensified in plantation areas and public spaces of neighbourhoods. Because they don't have a control mechanism over their labor, their labor power is bought and sold without their empowerment with a bargain between the landowner and the male family head. However, even if there are similarities between the neighbourhoods of Hayati Harrani, Osmanlı and Sırrın in terms of social class relations, there are relatively certain cultural ties among these neighbourhoods. These ties are tighter for women in Hayati Harrani and Osmanlı neighbourhoods. These neighbourhoods' residents are Arab and Kurdish ethnicity and as belonging to the Sunni Islam section. Moreover, these neighbourhoods have homogeneous social and political structures. Women seasonal agricultural workers' mobility in plantation areas and *gecekond* districts is quite limited. They don't have any decisions on everyday life practices. When most women are accompanied by the male head of the family, they can go outside in Hayati Harrani and Osmanlı neighbourhoods. But that situation is relatively different in Sırrın neighbourhoods. The Sırrın neighbourhood has a heterogeneous social and cultural structure (Sunni Arabs and Kurds, and Alevi Turks) but it has a homogeneous class. While patriarchalism has closer ties to Sunni Arabs and Kurds families, it has looser ties to Alevi families. Thus seasonal agricultural work patterns differ from other neighbourhoods. In this context, the processes of women's seasonal agricultural work have indicated both the effects of ethnic identity and religious differences and class in the Sırrın neighbourhood.

4. Discussion and Conclusions

The more social spaces there are, the more everyday life there is. When the findings obtained during the field research are evaluated, the socially constructed position of “femininity” in everyday life is experienced in the specific conditions of all three neighbourhoods. Women's everyday life experiences and practices have been limited by patriarchal and class relations in every neighbourhood. Hence, the capital accumulated by women in the Hayati Harrani, Osmanlı, and Sırrın neighbourhoods, both at home and in the field, generate parallel *habitus* and comparable social dynamics within their everyday life interactions across distinct spatial contexts. Everyday life practices of women engaged in seasonal agricultural work and residing in the neighbourhoods of Hayati Harrani, Osmanlı, and Sırrın, within both production and reproduction spheres, manifest within a structural continuum across diverse spatial dimensions of the patriarchal-capitalist relations system. As a result of the harmony of patriarchal reproduction and capitalist production relations, women seasonal agricultural workers' everyday life practices are experienced under the control of this harmony during every harvest season. In conclusion, as described by Bourdieu (2017), the spatial arrangement of social class and gender relations in everyday life gives rise to similar habits and consistent lifestyles among seasonal agricultural workers.

Due to the alignment of patriarchal and capitalist orders, women's labor becomes "labor-intensive, cheap, controllable, and invisible," leading to increased demand for capitalist agricultural capital. As a result, women work both as "unpaid family workers" and paid agricultural workers. Women seasonal agricultural workers play a vital role in this labor capital. Consequently, the daily life experiences of these workers depend on the interplay between capitalist production relations in the fields and patriarchal gender relations within households, the core of reproduction. In this context, the construction of daily life relations across production and reproduction activities in households and fields results in the internalization of social roles among seasonal agricultural workers through similar processes. The concept of the "family as a production unit" shapes women's everyday life practices and experiences, connecting practices in both production and reproduction areas.

Referanslar/References

- Abdelali-Martini M., Goldey, P., Jones, G., Bailey, E. (2010). Towards a feminization of agricultural labour in northwest Syria. *The Journal of Peasant Studies*, 30 (2), 71-94. doi: 10.1080/03066150412331311139
- Aksu-Kocatürk, G., Şengül, M. (2020). Kapitalist ataerkil ilişkiler ve kentsel mekânda kadınların gündelik hayatının coğrafyası: Tokat örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75 (2), 1-32. doi: 10.33630/ausbf.678772
- Arslan A., M, Şengül. (2021).Topraktan kopan küçük köylülerin kentte tutunma çabası açısından mevsimlik tarım işçiliği. *Çalışma ve Toplum*, 2 (69), 1263-1262. <https://research.ebsco.com/c/kqcaa/viewer/pdf/snhnvc7dv> adresinden edinilmiştir.
- Artibise, Y., (19.07.2010). Urban Fabric the Form of Cities. 15.09.2022 tarihinde <http://yuriartibise.com/urban-fabric/> adresinden edinilmiştir.
- Beşikçi, İ. (1992). *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller I*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Boratav, K. (2004). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik Nedenler*. Çev. H. U. Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayın.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. (2016). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Çev. N. Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2017). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Çev. D. Fırat ve G. Berkkurt, Ankara: Heretik Yayınları.
- Cantek, F. Ş., Ünlütürk-Ulutaş, Ç, Çakmak, S. (2014). Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel 'Arası'nda Kalanlar. Funda Şenol Cantek (Der.), *Kenarın Kitabı: "Arada" Kalmak, Çeperde Yaşamak* içinde (121-159). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, K vd. (2016). *Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi*. World Bank Group, Washington, D.C.
- Çınar, S., Lordoğlu K. (2010). Mevsimlik tarım işçiliğinde tekil bir analiz: Karasu fındık toplama işçileri, *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 10 (38), 23-34.
- Çınar, S. (2014). *Öteki Proletarya De-Proletarizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri*. Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Çınar, S. (2016). Ataerkillik Ekseninde İşgücünün Feminizasyonu: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlar. Melda Yaman ve Saniye Dedeoğlu (Der.), *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği* içinde (171-195). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Çınar, S. (2021). Women, Work and Family: Becoming Women Workers in the Context of Underdevelopment in Mardin. I. Pardo, G. B. Prato (Eds), *Urban Inequalities: Ethnographically Informed Reflections* in (231-249). London: Palgrave Macmillan. doi: 10.1007/978-3-030-51724-3_12
- Davidoff, L. (2002). *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*. Çev. Z. Ateşer ve S. Somuncuoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Diyarbakır Sanayi Odası (DSO). (1999). "GAP Bölgesinde Arazi ve Mülkiyet Yapısı", O. Baydar (Der.), *75. Yılda Köyden Şehirlere* içinde (80-83). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ergun, A., Kukul, C. (2019). Defining semi-public space: a case study in the gated communities of Yaşamkent, Ankara, *Turkish Studies*, 20 (5), 776-793. doi: 10.1080/14683849.2018.1556565
- Erman, T. (2014). Kentin Kıyısında Kadın Olmak: Gecekonudan TOKİ Kentsel Dönüşüm Sitesine Geçişte Kadın Deneyimleri. Funda Şenol Cantek (Der.), *Kenarın Kitabı: "Arada" Kalmak, Çeperde Yaşamak* içinde (89-120).

İstanbul: İletişim Yayınları.

- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. Çev. B. Taşdemir, B. Özçetin, D. Özçetin, Ankara: Heretik Yayınları.
- Geçgin, E. (2009). Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 3-35. doi: 10.1501/sbeder_0000000002
- Giddens, A. (2020). *Toplumun İnşası: Yapılaşma Teorisinin Ana Hatları*. Çev. Ü. Tatlıcan, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Gottdiener, M. (2001). Mekân kuramı üzerine tartışma: Kentsel praksiye doğru. *Praksis*, 2, 248-269.
- Hägerstrand, T. (1975). Space, Time and Human Conditions., A. Karlqvist vd. (Ed), *Dynamic Allocation of Urban Space in* (3-14). Lexington, MA: Lexington Books.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*. Çev. S. Savran, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Harvey, D. (2016a). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Çev. M. Morali, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Harvey, D. (2016b). *Kent Deneyimi*. Çev. E. Soğancılar, İstanbul: Sel Yayınları.
- Lastarria-Cornhiel, S. (2006). Feminization of Agriculture: Trends and Driving Forces. *Background Paper for the World Development Report 2008 Version I*, 20.08.2021 tarihinde <http://documents.worldbank.org/curated/en/655741468338477909/Feminizationof-agriculture-trends-and-driving-forces> adresinden edinilmiştir.
- Lefebvre, H. (2015a). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. Çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayınları.
- Lefebvre, H. (2015b). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*. Çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayınları.
- Lefebvre, H. (2015c). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III*. Çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayınları.
- Lefebvre, H. (2016a). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. Çev. I. Gürbüz, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016b). *Mekânın Üretimi*. Çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayınları.
- Lefebvre, H. (2017). *Kentsel Devrim*. Çev. S. Sezer, İstanbul: Sel Yayınları.
- Mcdowell, L. (1999). *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Öz, C. S. (2015). Mevsimlik Gezici Tarım İşinde Kadın Emeği ve Sorunları. *TTOB (Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi)*, 16, 13-15. <http://www.turktob.org.tr/tr/dergi/sayi-16> adresinden edinilmiştir.
- Pred, A. (1984). Place as historically contingent process: structuration and the time-geography of becoming places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74 (2), 279-297. <https://www.jstor.org/stable/2569284> adresinden edinilmiştir.
- Sack, D. (1997). *Homo Geographicus: A Framework for Action Awareness and Moral Concern*. Baltimore, MD, London: John Hopkins University Press.
- Yıldırım, U. D. (2015). *Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.